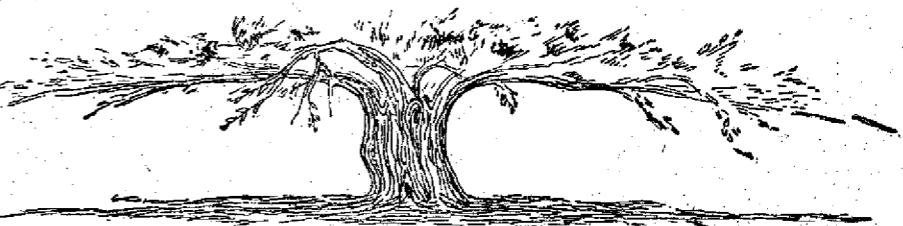

ΕΡΓΟΝ Φ. ΛΕΜΠΑΧ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΜΣΕΝ

ΠΑΝΔΟΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ Δ·

31. ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1904

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΟΜΣΕΝ

Ἔλων δ Γάλλος φιλόλογος Λουδοβίκος Ἀβέ νὰ καθορίσῃ ἐν τῷ εἰσιτηρίῳ αὐτοῦ μαθήματι τῆς λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας ἀκοιβέστερον ἡπειρονίκαι σαφέστερον τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρχαιότητος, ἢ μᾶλλον τὸ σύνολον τῶν μαθήσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀρχαιότητα, τὴν κατὰ συνθήκην δηλαδὴ δονομάζομένην κλασικὴν φιλολογίαν, λέγει δτὶ ἡ φιλολογία εἶναι μία ἐκ τῶν χρονολογικῶν ἐπιστημῶν, μία δηλαδὴ ἐξ ἑκείνων τῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες ἔργον ἔχουσι τὴν ἐξέτασιν τῶν ποικίλων προϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, γλωσσῶν, καλλιτεχνίας, βιομηχανίας, καθιδρυμάτων, θρησκευμάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἑκείνας, τῶν δοπιών ἔργον εἶναι ἡ ἔφευνα τῶν προϊόντων τῆς φύσεως. Κατ' αὐτὸν ἡ φιλολογία εἶναι ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης ἐν τῇ γενικωτάτῃ μαθήσει τῆς ιστορίας¹. Μὲ ἄλλας λέξεις εἶναι ἡ ἀκριβῆς καὶ λεπτομερῆς ἐξέτασις τῶν ἀρχαίων πηγῶν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς κρίσεως καὶ ἐρμηνείας, ὅστε ἐξ αὐτῶν νὰ παραχθῇ δσον τὸ δυνατὸν ἀσφαλεστέρα ἡ ἀναβίωσις τῆς ἀρχαιότητος κατὰ πάσας αὐτῆς τὰς ἐκδηλώσεις, νὰ ἀποτελεσθῇ ἡ ιστορία τῶν δύο ἀρχαίων κλασσικῶν ἐθνῶν, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, εἰς οὓς διφείλεται ὁ πολιτισμὸς τοῦ κόσμου, ἡ ιστορία κατὰ τὴν εὑρυτάτην καὶ γένικωτάτην σημασίαν τῆς λέξεως, ὅχι ἡ ψιλὴ ἀφήγησις μαχῶν καὶ πολέμων καὶ διαδοχῆς

¹ Τὸ κωριώτατον μέρος τοῦ ἀξιολόγου μαθήματος τοῦ Ἀβέ, τὸ πραγμάτευμένον περὶ τοῦ Τί εἶναι ἡ φιλολογία, ἔχω πρὸ ἐτῶν μεταφράση καὶ δημοσίευση ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι 'Ἐβδομάδι' (τόμ. Β', 1885, σελ. 253 ἕξ.).

βασιλέων, ἀλλ' ἡ μεγαλοπρεπῆς εἰκὼν δλοκλήρου τοῦ ἐθνικοῦ τῶν δύο λαῶν βίου, ἡ νεκρανάστασις αὐτόχοημα τοῦ μεγάλου παρελθόντος.

Τὴν μαγικὴν ἑκείνην ωρόδον, δι' ἣς διαλύεται ὁ ζόφος τοῦ παρελθόντος καὶ κατορθοῦται τοῦ νεκροῦ κόσμου ἡ ἀνάστασις εἰς ἑναργῆ ιστορικὴν φανέρωσιν, δλίγιστοι ἐκ τῶν ἐπιστημόνων ἔλαβον παρὰ Θεόν τὸ δῶρον νὰ μεταχειρισθῶσι τόσον ἀριστοτεχνικῶς καὶ τόσον ἀποτελεσματικῶς, δσον δὲ πιφανῆς ἀνήρ, δστις ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα ἐξ ἑτῶν ἀπέθανε κατὰ τὸν παρελθόντα 'Οκτώβριον ἐν Βερολίνῳ, ἀφῆσας μέγα πένθος καὶ εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Γερμανίαν καὶ εἰς τὴν παγκόσμιον ἐπιστήμην. Δικαίως ἐθρήνησεν ἡ Γερμανία τὸ μέγα τέκνον της, τὸν ἐπιφανέστατον ιστορικὸν καὶ ἔνα τῶν μεγίστων φιλόλογων καὶ νομομαθῶν τοῦ λήξαντος αἰῶνος, δστις είχεν ὡς πρὸς τὰ γράμματα τὴν αὐτὴν ὑπέροχον θέσιν, ἥν ὡς πρὸς τὰ στρατιωτικὰ δὲ Μόλτκε καὶ τὴν πολιτικὴν δ Βίσμαρκ, δικαίως δὲ ἐκαλύφθη διὰ πένθους καὶ ἡ ἐπιστήμη, διότι δὲξιώτατος καὶ πεφωτισμένος νοῦς τοῦ Μόμσεν καὶ ἡ μέχρι βαθυτάτου γήρατος καὶ ἐσχάτης πνοῆς παραδειγματικὴ φιλοπονία του, ηὔρινε τὸ κράτος αὐτῆς καὶ ἐξέτεινε τὰ δριμά της δχι εἰς ἔνα οὐδὲ εἰς δύο, ὅλλ' εἰς πλείονος καὶ σημαντικοὺς αὐτῆς κλάδους. Διότι ἐκαλλιέργησεν ὑπερόχως δ μέγας ιστορικὸς καὶ τὴν νόμικὴν ἐπιστήμην, τὴν βάσιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῶν Ρωμαίων, καὶ τὴν νομισματολογίαν, καὶ τὴν καθ' ὅλου ἀρχαιολογίαν, καὶ τὴν ἐπιγραφικήν, καὶ τὴν κυρίως φιλολογίαν μετὰ τῆς

κριτικῆς τῶν κειμένων, καὶ πᾶσαν ἄλλην σχετικὴν μάθησιν, ἵτις ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀρχιτεκτόνησιν τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος, τὸ ὅποιον εἶχε καταστήση σκοπὸν τοῦ βίου του, τῆς Ἰστορίας τῶν Ρωμαίων. Ἐδίδαξεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1848 μέχρι τοῦ παρόντος ἔτους, ἐκ περιτροπῆς, εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Λειψίας, τῆς Ζυρίχης, τῆς Βρεσλαύας, τοῦ Βερολίνου, νομικὰ καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, ἐπεχείρησε κατ' ἐπανάληψιν ἐπιστημονικὰς περιηγήσεις εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀνά τὰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης βιβλιοθήκας, ὅπου εὗλκυον. τὴν ἐρευνητικὴν αὐτοῦ διάνοιαν οἱ ἐν ταῖς μεγάλαις βιβλιοθήκαις ἀποκείμενοι θησαυροὶ τῶν χειρογράφων, ὑπῆρξε τὸ κύρσημα τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου καὶ δι' αὐτῆς συνετέλεσε ὅσον οὐδεὶς ἀλλος εἰς τὸ νὰ ἀρχῇ εἰς πέρας μία τῶν μέγιστων φιλολογικῶν τῆς ἐποχῆς μας ἐπιχειρήσεων, ἡ ἔκδοσις τοῦ Σώματος τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν, ἀνεσκάλευσε πάντα τὸν φωμαῖκὸν βίον καὶ πᾶσαν τοῦ βίου ἐκείνου λεπτομέρειαν, ὑπερέβη κατὰ πολὺ τὸν Νείβουρο, εἰς ὃν ὀφείλει νέαν ζωὴν ἡ φωμαῖκὴ Ιστορία, ἐφιλοπόνησε σοφώτατα βιβλία, εἰς ἄ- ἐδησαύρισε τῶν μελετῶν αὐτοῦ τὰ ποδίσματα καὶ τῆς φωτεινῆς διανοίας του τὰ ἐπινοήματα, ἐμελέτησε τῶν διαφόρων τῆς παλαιᾶς Ἰταλίας ἑντῶν τὰς διαλέκτους, εἰργάσθη, ἡγωνίσθη, διεφωτίσεν, ἐφιλοπόνησεν, ἐδημιούργησεν. Οὐδέποτε ἡ περὶ τὰς λεπτομερείας ἐνασχόλησες ἡμαύρωνεν ἐν τῇ διανοίᾳ του τὴν ἔννοιαν τοῦ συνόλου, ἡν συνελάμβανε πάντοτε ἀπὸ περιωπῆς καὶ κατὰ τρόπον ἐπιβλητικὸν ἡ δεξύτης τοῦ πνεύματός του, ἡν τόσον θαυμασίως ἔξωτερόκεν τὸ ἀέτειον βλέμμα του τὸ διακρινόμενον καὶ ἐν τῇ ἀριστοτεχνικῇ εἰκόνι τοῦ Λέμπαχ. Πᾶσα του ἐρευνα καὶ πᾶσα του ἀνακάλυψις ἀποκαθίστα καὶ μίαν ἀλήθειαν ὡς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων, διότι τοῦτο ἔχει τὸ ἴδιον ἡ κλασσικὴ φιλολογία αἱ ἀνακαλύψεις αὐτῆς εἶναι ἀποκαταστάσεις τοῦ παλαιοῦ. Μία νέα διόρθωσις ἐσφαλμένου χωρίου, μία νέα ἀνακάλυψις παπύρου ἡ ἐπιγραφῆς ἡ νομισματος, ἐπαναφέρει τὰ πράγματα εἰς τὴν παλαιὰν αὐτῶν κατάστασιν, τὴν ὅρθην καὶ ἀληθῆ. Καὶ τοῦ Μόρμου λοιπὸν τὸ κατόρθωμα τοῦτο εἶναι, διτι συνετέλεσεν ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας τοῦ παρελθόντος, διὰ τούτου δὲ καὶ τὴν ὅρεξιν τοῦ εἰδέναι ἐπλήρωσε, τὴν κατ' ἔξοχὴν ἴδιαζουσαν εἰς τὸν ἀνθρωπον, καὶ ἀσφαλέστερα κατέστησε τὰ διδάγματα, τὰ ὅποια ἐκ τοῦ παρελθόντος πορίζεται τὸ παρόν.

Αλλ' ὅσον καὶ ἀν. ἡτο μεγάλη ἡ διάνοια του, ἡτο διάνοια ἀνθρωπίνη, καὶ διὰ τοῦτο ὅχι ἀπηλλαγμένη σφαλμάτων ἢ ἐσφαλμένων κρίσεων. Ἐπεκρίθη διὰ τοῦτο ὑπὸ πολλῶν διοτέχνων ὁ περιφανῆς διδάσκαλος, καὶ ἡμιφι-
σθήτηθησαν, ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας πάντοτε, τινὰ πορίσματα τῶν ἔρευνῶν του, ἀλλ᾽ ἐλέχθη ἐπίσης περὶ αὐτοῦ ὅτι εἶναι διδακτικώτατος καὶ ἔκει, ἔνθα πλανᾶται. Σπουδαιότερά ἡ πῆρεν. ἡ ἀντίδρασις τῶν μὴ ἀποδεχομένων τὰς κρίσεις αὐτοῦ ὁ ἄγων τότε ἡτο ὅχι περὶ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων. Ἔκει δὲ μάλιστα, ὅπου ἀποτομώτερον φανερούνται αἱ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀτομικαὶ αὐτοῦ κρίσεις καὶ σκέψεις, καὶ μᾶλλον συγκεκριμένως διατυπούνται αἱ ἴδεαι του, εἶναι τὸ κυριώτατον αὐτοῦ ἔργον, ἡ *Ρωμαϊκὴ Ιστορία* του, ἀποτελουμένη ἐκ τοιῶν μεγάλων τόμων (δύοδόη ἔκδοσις τῷ 1888), εἰς ὃντς προσετέθη καὶ ὁ πέμπτος, οὐδέποτε ἐκδούμεντος τοῦ τετάρτου. Τὸ μέγα τοῦτο ιστορικὸν μνημεῖον, τὸ δποῖον ἀν δὲν εἶναι τὸ σημαντικώτατον ιστορικὸν σύγγεαμα τοῦ ΙΘ^μιῶνος, εἶναι πάντως ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτάτων, ἔχει μεταφρασθῇ εἰς τὰς κυριωτάτας τῶν ὑδρωταῖών γλωσσῶν, μετά τινα δὲ χρόνον ἂδειαν καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐλληνικὴν αὐτοῦ μετάφρασιν εἰς τὴν φιλόμουσίαν καὶ τὴν ἐλευθεριότητα τοῦ Γρηγορίου Μαρασλῆ.

'Ἐν τῇ *Ρωμαϊκῇ Ιστορίᾳ* εἶναι κατ' ἔξοχὴν ἀποκειμενικὸς ὁ Μόμσεν, κρίνει τὰ πράγματα συμφώνως πρὸς δωρισμένας ἀρχάς, τὰς δποίας θεωρεῖ ἀπολύτως ὁρθὰς καὶ ἀπαραβάτους. 'Ο νόμος, κατ' αὐτόν, εἴτε καλὸς εἴτε κακός, πρέπει νὰ ἀρχῇ καὶ νὰ δεσπόζῃ πάντων, ἀνευ συζητήσεων, ἀνευ ὑπεκφυγῶν. Τύραννος πρέπει νὰ εἶναι ὁ νόμος καὶ πρὸς αὐτὸν τυφλὴ καὶ αὐτόζημα στρατιωτικὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὑπακοή. Όνδεμίαν σημασίαν ἔχουσιν οἱ ψιλοὶ τύποι καὶ οἱ θεσμοί· οἱ ἀνδρεῖς οἱ κυβερνῶντες πρέπει νὰ εἶναι σοβαροί, ἴκανοι καὶ ἐνάρετοι, φιλόνομοι καὶ πατρικοί. Οὐδὲν σημαίνει ἡ ἐλευθερία, ἀν δὲν συνυπάρχῃ μετ' αὐτῆς ἡ ζωηρὸν τὸ ἐθνικὸν αἰλούθημα καὶ πρὸ πάντων ἀν δὲν συνυπάρχῃ ἡ δύναμις. 'Η δύναμις εἶναι ὁ κυριώτατος ταραχῶν πάσις τροπῆς τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου. "Ἐχει ἴδιαιτέραν ὁ ιστορικὸς πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὸ ωμαϊκὸν ἔννοιο καὶ δὸν ωμαϊκὸν χαρακτῆρα — πρὸ τῆς διαφθορᾶς αὐτῶν — καὶ σχεδὸν ἀποτελοῦσι τὸ ἴδεως αὐτοῦ ἡ *Ρώμη* καὶ τὰ ωμαϊκὰ δύγματα.

Θέλων νὰ ἐπικρίνῃ ἑκείνους, οἵτινες διατείνονται διὰ τὸ Φλαμιγνῖος καὶ οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔσπουδαζον ἀνακηρύκτοντες τὸ πολυμορφόλητον ἑκεῖνο κῆρυγμα τῆς Ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, γράφει ἐν τῇ Ἰστορίᾳ του τὰς ἔξι κρίσεις, τὰς δύοις παραθέτομεν ὡς κατ' ἔξοχὴν χαρακτηριστικάς.

«Μόνον ταπεινή πανοπιστία ή νοσηρά αι-
σθηματικότης θὰ ήδύνατο νὰ διμιχθυρισθῇ, δτὶ
οἱ Ρωμαῖοι τὴν ὑπὸ αὐτῶν ἀνάκηρητο μένην
ἔλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔξειλάμβανον ὑπὸ
σπουδαίαν ἔποιφιν. Οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ὁ λόγος,
δι' ὃν τὸ μεγαλοπρεπὲς σχέδιον τῶν Ριωμαίων
κατέληξεν εἰς ἔλεεινὸν οἰκοδόμημα, εἰμὶ μό-
νον ἡ ἐντελῆς ἥθική καὶ πολιτικὴ παραλυσία,
εἰς τὴν δποίαν τότε εδρίσκετο τὸ Ἑλληνικὸν
ἔθνος. Δὲν ἦτο μικρὸν πρᾶγμα, δτὶ μία ἰσχυρὰ
δύναμις, ἡτις εἶχε συνήθιση νὰ θεωρῇ τὴν
Ἑλλάδα ὡς ἴδιαν πατρίδα καὶ ὡς τὸ Ἱερὸν
τῶν πνευματικῶν καὶ ἴδιαν κατέρων αὐτῆς συμ-
φερόντων, ἀπέδιδεν εἰς αὐτὴν τώρα ἀποσσδο-
κήτως διὰ τῆς κραταιᾶς αὐτῆς χειρὸς πλήρης
τὴν ἔλευθερίαν, καὶ παρεχώρει εἰς πάσαν Ἑλ-
ληνικὴν πολιτείαν τὴν ἀπάλλαγὴν ἀπὸ πάσης
ξενικῆς κατοχῆς, ἀπὸ πάσης ξενικῆς φρουρᾶς,
καὶ ἀπεριόριστον αὐτονομίαν. Εἶναι ἄξιοι οἱ
κτους ὅσοι ἥθελον ἀποδῶση πάντα ταῦτα εἰς
πολιτικὸν ὑπολογισμόν. «Ο πολιτικὸς ὑπολογι-
σμὸς ὑπηγόρευσε μόνον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν
ἴδεαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐ-
πραγματοποίησεν δμως τὴν ίδεαν ὁ φιλελ-
ληνισμός, δστις τότε μάλιστα εἶχεν ἀπίστευ-
τον δίναμιν ἐν Ρώμῃ καὶ κατεῖχε πρὸ πάντων
αὐτὸν τὸν Φλαμινῖνον. «Αν ὑπάρχῃ πρᾶγμα
διὰ τὸ δποῖον πρέπει τις νὰ μεμφθῇ τοὺς
Ρωμαίους, εἶναι, δτὶ ἡ γοητεία τοῦ Ἑλληνικοῦ
δνόματος ἐμπόδισε πάντας καὶ κατ' ἔξοχὴν τὸν
Φλαμινῖνον, δστις δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς
τοὺς εὐλόγους δισταγμοὺς τῆς συγκλήτου, νὰ
διακρίνωσι καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν τῆς
ἔλευθερότητα τῆς τότε Ἑλληνικῆς πολιτικῆς, καὶ
δτὶ σνεκα τυντὸν δὲν περιώρισαν τὰς ὀταξίας
τῶν διαφόρων κοινοτήτων, αἵτινες ἔξι αἵτιας
τῶν ἐστατερικῶν διχονοιῶν καὶ τῶν ἐξωτερι-
κῶν ἀμοιβαίων ἐρίδων οὔτε εἰς σοβαράν τινα
ἐνέργειαν ἤσαν εἰς κατάστασιν νὰ προβῶσιν,
οὔτε ἥδυναντο νὰ συνχάζωσιν. «Οπως εἶχον
λοιπὸν τότε τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα, ἐπρεπε
μᾶλλον νὰ καταλυθῇ δριστικῶς ἡ ἔλεεινὴ ἔκείνη
καὶ συγχρόνως ἐπιβλαβῆς ἔλευθερία καὶ νὰ
ἀντικατασταθῇ διὰ μιᾶς ἐπιτοπίου λίσχυρας
διοικήσεως. «Ἡ ἐπικρατήσασα ἀσθενής πολιτικὴ

τῶν αἰσθημάτων, μὲ δλην τὴν κατ' ἐπιφρασιν φιλανθρωπίαν τῆς, ήτο κατ' οὐσίαν πολὺ ἐπιβλαβεστέρα καὶ τῆς βαρυτάτης κατοχῆς. Ἐν Βοιωτίᾳ, λόγου χάριν, ἡναγκάσθησαν οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως εἰδομεν, ἀν δχι νὰ προκαλέσωσι, τούλαχιστον δμως νὰ συγχωρήσωσι τὴν πολιτικὴν δολοφονίαν, διότι ἀπόφασιν ἔχοντες νὰ ἀποσύρωσι τὰ στρατεύματα αὐτῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, δὲν ήδύναντο βεβαιώς νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς πρὸς τὴν Ῥώμην συμπαθοῦντας Ἑλληνας ἀπὸ τοῦ νὰ ἀμύνωνται αὐτοδικοῦντες, ὅπως ήτο ἡ συνήθεια τοῦ τόπου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη ἔπασχεν ἐξ αἰτίας τῶν χαλαρῶν μέτρων, τὰ δποῖα ἔλαβεν. Ο πρὸς τὸν Ἀντίοχον πόλεμος δὲν θὰ συνέβαινεν, ἀν δὲν εἶχε διαπραχθῇ τὸ πολιτικὸν σφάλμα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὲν θὰ κατήντα δ πόλεμος ἔκεινος ἔπικινδυνος εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀν δὲν διεπράττετο τὸ στρατιωτικὸν σφάλμα τῆς ἀνακλήσεως τῶν φρουρῶν ἐκ τῶν κυριωτάτων φρουριών τῶν εὐρωπαϊκῶν συνόρων. Ἡ ἴστορία ἔχει μίαν Νέμεσιν διὰ πᾶν σφάλμα· τιμωρεῖται ἐπίσης ἡ ἀνίσχυρος φιλελευθερία, ὅπως καὶ ἡ ἀσύνετος γενναιοφροσύνη.»

Δὲν εἶναι δὲ μόνον ὑποκειμενικὸς ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του ὁ Μόρμεν, ἀλλὰ καὶ νεωτεριστικός. Παριστάνει δηλαδὴ καὶ τὰς παλαιὰς σχέσεις τὰς πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς δχι μόνον κατὰ τὴν νεωτέραν ἀντίληψιν, ἀλλὰ καὶ μεταχειριζόμενος δρους καὶ φράσεις ἐντελῶς νεωτεριστικάς. Εἶναι δὲ ἔξοχον τὸ ὑφος του. Ἡ συμπύκνωσις τῶν ἔννοιῶν ὑπενθυμίζει τὰς ἴστορίας τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Τακίτου. Οὐδαμοῦ δμως διακρίνεται ἵχνος ἀπομιμήσεως, τὰ πάντα παρὰ τῷ Μόρμεν καὶ φράσεις καὶ περίοδοι καὶ τρόποι ἐκφράσεως ἔχουσι χαρακτῆρα ἀτομικόν. Εἶναι σχεδὸν βαρὺς καὶ σιδηρόκροτος ὁ λόγος του. Αἱ λέξεις παρηχοῦσιν οὐτως εἰπεῖν πρὸς τὰ πράγματα. Ο ἡναγκινώσκων τὰ γερμανικὰ τοῦ Μόρμεν αἰσθάνεται δχι μόνον τὴν ἐπιβολὴν τοῦ μεγάλου ἴστορικου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν περιώνυμον παιεστατὲμ τοῦ ἴστοριογραφουμένου μεγαλοκράτορος Δήμου τῶν Ρωμαίων. Οὐδαμοῦ διαφαίνεται ἡ τέρσην ἀνθηρότης τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τοῦ Ἐρέστου Κουντίου, οὐδαμοῦ ὁ λέων γελᾷ, καὶ δμως συναρπάζει ὁ λέων καὶ συγκλονεῖ καὶ κινεῖ τὸν θαυμασμόν.

Κατὰ φυσικὸν λόγον αἱ ἐν τῇ Ἰστορίᾳ πολιτικαὶ κρίσεις τοῦ Μόμσεν, ἀκόμη δὲ περισσότερον αἱ λογοτεχνικαὶ, δῆλως εἰναι λόγου χάρη.

ριν ή ταπείνωσις τοῦ Κικέωνος ἀπέναντι τοῦ Καίσαρος, ἔμελλον πολλάς νὰ κινήσωσιν ἀντιρρήσεις, καὶ τῷ δητὶ ἐκίνησαν ὅχι δλίγας. Ὁ ἐπιφανῆς λατινιστῆς Λουκιανὸς Μύλλερ, ὁ πρὸ πέντε ἑτῶν ἀποβιώσας, συμβουλεύων ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Γραμματολογικῆς Βιογραφίας τοῦ Ὀρατίου (σελ. 10 τῆς ἐλλην. μεταφρ. ὑπὸ Σ. Κ. Σακελλαροπούλου ἐν Ἀθήναις τυπογρ. Ἐστίας 1894) διτὶ εἶναι καιρὸς νὰ γραφῶσιν ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἄλλαι πολλάι τοιαῦται μονογραφίαι περὶ τῶν λατίνων ποιητῶν, προσθέτει τὰ ἔξης: «Ἄλλως θὰ ἥρχετο ἵσως καιρός δὲ οἱ λόγιοι ὃδε ἐνόρμισον διτὶ αἱ περὶ τῶν Ρωμαίων συγγραφέων γνῶμαι τοῦ κ. Μόμσεν εἶναι βαθύταται ἀποκαλύψεις ἰστορικῆς καὶ γραμματειακῆς σοφίας. Καὶ τώρα δὲ ἀκόμη εἶναι καταφανῆ τὰ κακά ἀποτελέσματα, τὰ δποια ἐπήνεγκον εἰς ἐκείνους, δοῖ δὲν ἔχουσιν ἀκόμη τὴν προσήκουσαν ὠριμότητα» Τὸ βέβαιον δμως εἶναι διτὶ ἡ μεγαλότεχνος ἰστορικὴ εἰνῶν τοῦ Μόμσεν, ἐν τῇ δποιᾳ βλέπομεν ζωντανήν τὴν ἐκτύλιξιν διοικήσου τοῦ πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ, στρατιωτικοῦ, οἰκονομικοῦ, ἐπιστημονικοῦ, γραμματειακοῦ, καλλιτεχνικοῦ καὶ ἔμπορικοῦ βίου τῶν Ρωμαίων, καὶ ἀκοῦσμαζομεν τὴν μοναδικὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἔθνους αὐτῶν, οἵτινες ἀφοριμένετες ἐκ μικρῶν καὶ ταπεινοτάτων, δχι μόνον ὑπέταξαν πᾶσαν περίπου τὴν οἰκουμένην, ἄλλα καὶ κατεσκεύασαν ἀνυπέρβλητον σχεδὸν εἰς τὸν ἐπιγνωμένους τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυναστείας των, καθὼς λέγει ὁ Πολύβιος, εἶναι, μὲ δλας τὰς ἀντιλεγομένας τοῦ συγγραφέως κρίσεις, κτῆμα ἐς ἀεί.

Ἄνηρ οἶος δ Μόμσεν, τόσον ὑπέροχος καὶ τόσον περιληπτικός, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι ἐντελῶς φιλογράφος καὶ νὰ μὴ ἀναμιχθῇ δπωσδήποτε εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ τὰς πολιτικὰς περιπτείας τῆς πατρίδος τοῦ. Δὲν θὰ παρακολουθήσωμεν ἡμεῖς τὸ πολιτικόν του στάδιον, οὔτε τὰς καταδιώξεις του κατὰ τὸ 1848, οὔτε τὴν κατόπιν δρᾶσιν του ἐν τῷ πονινοβουλίῳ ἡ κατὰ τὰ μεγάλα ἰστορικὰ γεγονότα τῆς Γερμανίας, οὔτε τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τρεῖς κατὰ σειρὰν αὐτοκράτορας καὶ πρὸς τὸν Βίσμαρκ, οὐδὲ θὰ δεῖξωμεν ποιὸν μέρος ἔλαβε κατὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον ἡ ὅπου ἐκτὸς τῆς Γερμανίας ἀνεκίνθη ἡ γερμανικὴ ἴδεα. Προτιμῶμεν νὰ περατώσωμεν τὸ μικρὸν τοῦτο δοκίμιον, τὸ δποιὸν ἀπέρητον ἔσω μαρρότερον τοῦ δέοντος, παραθέτοντες τὴν περιγραφήν, ἢν ἔχει ἐν τῇ ἰστορίᾳ τοῦ δ Μόμσεν, τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε'

τοῦ πολεμήσαντος πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Είναι μία ἐκ τῶν πολλῶν ἀριστοτεχνικῶν εἰκόνων, αἵτινες κοσμοῦσι τὴν Ἰστορίαν.

«Ο Φίλιππος δὲν ἦτο μὲν ἀσήμαντος ἀνθρώπος, ἄλλα δὲν ἦτο δμως ὁ ἀνθρωπός, τὸν δποιὸν ἔχειμετο τότε ἡ Μακεδονία. Ἡτο ἀληθῆς βασιλεὺς κατὰ τὴν ἀριστην καὶ κατὰ τὴν χριστην συγχρόνως σήμασίαν τῆς λέξεως. Ἡ ζωὴ τοῦ συναίσθησις τῆς ἀπολύτου αὐτοῦ ἔξουσίας ἀπετέλει τὸ κυρώτατον τοῦ χρακτῆρος τοῦ γνώσιμα. Ἐσεμνύνετο διὰ τὴν πορφύραν του, ἄλλα καὶ διὰ τὴν προσωπικήν του ὑπεροχήν. Καὶ δὲν ἔχει ἄδικον νὰ σεμινήται. Είχεν ἀποδεῖη ὅχι μόνον ἀνδρείαν στρατιώτου καὶ βλέμμα στρατηγοῦ, ἄλλα καὶ πειραν μεγάλην περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων, δσάκις ἥθελε προσβληθῆ τὸ αἰσθημα τῆς μακεδονικῆς αὐτοῦ τιμῆς. Νοημονέστατος ὃν καὶ εὐφύεστας, προσείλκνεν εἰκόλως πρὸς ἔσωτον διεύθυνσις, δν ἥθελε νὰ προσελκύῃ, καὶ πρὸ πάντων τοὺς δεξιωτάτους καὶ τὸν κατ' ἔξοχὴν μεμορφωμένους, δπως λόγου κάριν τὸν Φλεμινήν καὶ τὸν Σκητιώνα. Ἡτο πρὸς τούτοις ἀριστος συμπότης καὶ ἐπικίνδυνος εἰς τὰς γυναικας, δχι μόνον ἔνεκα τοῦ βασιλικοῦ ἀξιωμάτος του. Ἄλλα συγχρόνως ἦτο καὶ εἰς τῶν ὑπεροπτικωτέρων καὶ ἀνοσιωτέρων ἀνδρῶν, οὓς ἐγέννησαν οἱ ἀπαίσχυντοι ἔκεινοι χρόνοι. Ἐσυνήδιε νὰ λέγῃ διτὶ οὐδένα ἄλλον ἐφοβεῖτο πλὴν τῶν θεῶν, φαίνεται δμως διτὶ διθοὶ ἔκεινοι ἡσαν οἱ αὐτοί, πρὸς οὓς καθ' ἔκαστην ἔθνεν δ ναυαρχος αὐτοῦ Δικαίαρχος, ἡ Ἀσέβεια δηλαδὴ καὶ ἡ Παρανομία. Δὲν ἐσέβετο οὐδὲ τὴν ζωὴν τῶν συμβούλων αὐτοῦ καὶ τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἐνόρμωσιν τῶν σχεδίων του, δὲν ἀπηξίωσε δὲ νὰ κορέσῃ τὴν ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Ἀττάλου μανιάδη δργήν του καταστρέψων σεπτὰ μνημεῖα καὶ δνομαστὰ καλλιτεχνήματα. Ἐθεώρει, καθὼς λέγεται, δς πολιτικὸν ἀξιωμα διτὶ δ θανατώσας τὸν πατέρα ἔπειτε νὰ θανατώσῃ καὶ τὸν ιερόν. Πιθανὸν νὰ μὴ ἦτο τῷ δητὶ διτὶ αὐτὸν ἡδυπαθῆς ἀπόλαυσις ἡ σκληρότης, ἄλλ δμως ἔξελάμβανε τὴν ζωὴν καὶ τὰ παθήματα τῶν ἄλλων δς ἐντελῶς ἀδιάφορα πράγματα, ἡ δὲ ἀκαμπτος καὶ ὡμὴ καρδία του δὲν εἶχεν οὐδὲ τὰς μεταπτώσεις ἔκεινας, αἵτινες θὰ ἤδηντο νὰ τὸν καταστήσωσιν ἀνεκτὸν εἰς τὸν ἀνθρώπους. Τόσον ἐπιδεικτικῶς καὶ τόσον ἀναισχύντως διέκριντεν, διτὶ τὸν ἀπόλυτον τοῦ Αμύλα καὶ κατόπιν δολοφονηθεὶς γαμβρός του Ασδρούβας.

οὔτε νόμος ἥθικός, ὥστε ἀκριβῶς ἔνεκα τούτου σημαντικῶς παρεκαλέθη ἡ ἐπιτυχία τῷ σχέδιον του. Ἡτο ἀναντιρρήτως συνετὸς καὶ εὔτολμος, ἄλλ' ἦτο συγχρόνως ἀναβλητικὸς καὶ δλίγωρος, δ δὲ παράδοξος οὗτος συνδυασμὸς ἀντιθέτων ἰδιοτήτων ἔχειται ἵσως ἐν μέρει ἐκ τοῦ διτὶ ἀπὸ τοῦ δεκάτου δγδόνος ἥδη ἔτους τῆς ηλικίας του εἰχεν ἀναγορευθῆ ἀπόλυτος κύριος, καὶ διτὶ ἔνεκα τῆς ἀκαλινώτου μανίας του κατὰ παντός, δστις εἴτε δι' ἀντιλογίας εἴτε δι' ἀντιθέτων συμβουλῶν ἥθελε διαταράξῃ τὰς αὐταρχικὰς του ἰδέας, είχεν ἀπομακρύνη ἐκ τοῦ πλησίον του πάντα ἀνεξάρτητον σύμβολον.

Ποία συνδρομὴ αἰσθημάτων συνέβη εἰς τὴν ψυχὴν του, ὥστε μὲ τόσην ἀδράνειαν καὶ κατὰ τρόπον τόσον ἐπαίσχυντον νὰ διεξα-

γάγη τὸν πρῶτον κατὰ τὸν Ρωμαίων μακεδονικὸν πόλεμον, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μαντεύσωμεν. Ἰσως κατέχετο τότε ὑπὸ τῆς ἀλαζονικῆς ἐκείνης δαμνυμίας, ητις δὲν ἀναπτύσσει διλαγόρως, δ δὲ παράδοξος οὗτος συνδυασμὸς ἀντιθέτων ἰδιοτήτων ἔχειται ἵσως ἐν μέρει ἐκ τοῦ διτὶ ἀπὸ τοῦ δεκάτου δγδόνος ἥδη ἔτους τῆς ηλικίας του εἰχεν ἀναγορευθῆ ἀπόλυτος κύριος, καὶ διτὶ ἔνεκα τῆς ἀκαλινώτου μανίας του κατὰ παντός, δστις εἴτε δι' ἀντιλογίας εἴτε δι' ἀντιθέτων συμβουλῶν ἥθελε διαταράξῃ τὰς αὐταρχικὰς του ἰδέας, είχεν ἀπομακρύνη ἐκ τοῦ πλησίον του πάντα ἀνεξάρτητον σύμβολον.»

Κατὰ δεκέμβριον τοῦ 1903.

Σ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΝΙΒΟΥ ΥΠΟ ΤΟΥ ΤΟΥ ΜΟΜΣΕΝ *

Ἐγίκε λοιπὸν στέψῃ ἡ ἐπιτυχία τὸ μεγαλοφυὲς σχέδιον, δπερ συνέλαβεν δ Ἀμύλας. Τὰ μέσα τοῦ πολέμου είχον παρασκευασθῆ στρατὸς δηλοντὶ Ισχυρός, εἰθισμένος εἰς τὸν ἀγῶνας καὶ τὴν νίκην, καὶ ταμείον δσημέραι πληρούμενον χρημάτων. Ἄλλ δμως εὐθὺς δς ἐδέησε νὰ ενρεδῇ ἡ κατάλληλος ὡρα πρὸς ἐνέργειαν καὶ νὰ καθόρισθῇ ἡ κατάλληλος τῆς ἐνεργείας διεύθυνσις, δὲν ὑπῆρχεν δ προσήκων ἡ διαδοχὴν τοῦ Ἀσδρούβα τὸν ποωτότοκον τοῦ Αμύλα καὶ τὸν Αννίβαν. Ἡτο ἀκόμη νέος δ Ἀννίβας, 29 ἑτῶν, ἄλλ είχεν ἥδη μεγάλην πειραν τοῦ βίου. Αὶ πρῶται τοὺς ἀναμνήσεις παριστανον εἰς τὸ πνεῦμά του τὸν πατέρα ἀγωνιζόμενον ἐν ἔνεη γῇ καὶ νικῶντας ἔνθυμετο τὴν ἐιρήνην τὴν ἐπιβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κάτλου, τὴν πικρὰν ἐπάνοδον τοῦ ἀνικήτου πατρὸς εἰς τὴν Καρχηδόνα, τὴν φοίκην τῆς μεγάλης στάσεως τῶν μισθοφόρων.

* Απόστασμα ἐκ τῆς ἐκδοθησομένης ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Μαρασλῆ «Ρωμαϊκῆς Ἰστορίας» τοῦ Θεοδώρου Μόμσεν κατὰ μετάφρασιν Σ. Κ. Σακελλαροπούλου.

Ἐίναι ἀποφασισμένος ἥδη δ δευτέρος πρὸς τὸν Ρωμαίους Καρχηδονιακὸς πόλεμος, τὰ πάντα εἶναι ἔτοιμα καὶ ἐπλέγεται δς ἀρχιστράτηγος δ νεαρὸς Αννίβας. Τὴν ἀρχιστράτηγιν τοῦ ἐν Ιστανάπη τὴν ἐπιβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κάτλου, τὴν πικρὰν ἐπάνοδον τοῦ Αμύλα, δ Ἀσδρούβας, ἀπέφευγε τὴν συγκρουσιν διώτι ἐνόμιζεν διτὶ δεῖται δέ τοι εἶχεν ἀκόμη ἐπιστῇ ἡ κατάλληλος ὡρα.

* Ήτο παῖς ἔτι δτε ἡ κολούνθησε τὸν πατέρα εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔνθα ταχέως διεκρίθη. Ἐχων ἐλαφρὸν καὶ ρωμαλέον τὸ σῶμα, ἥτο ἔξαισιος δρομεὺς καὶ δπλομάχος, οὐδὲν δτον δητον δηδούμητος ἱπτεύς, ἥδηντο δκόπως μὲν νὰ ἀγωνιπνῇ ἔνθα ταχέως δέ καὶ νὰ ἀστῇ δς δ ἔσχατος στρατιωτῆς. Ἀν καὶ διήνυσεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τὴν ἐφηβικὴν ηλικίαν, είχεν ἀλλοτε δ πατήρ στοῦ Αμύλα καὶ κατόπιν δολοφονηθεὶς γαμβρός του Ασδρούβας.

ται. ὃν ἐδιάχθη ὑπὸ τοῦ πιστοῦ Σπαρτιάτου Σωσίου, ἐγίνωσκεν ἵκανῶς, ὅστε νὰ δύναται μόνος νὰ συντάττῃ πολιτικὰ ἔγγραφα ἐλληνιστέ.

Ἡλικιωθεὶς κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ πατρός του, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ δρόσου ἐτέλεσε τὰς πρώτας στρατείας, καὶ ὃν εἶδε πλησίον τοῦ πίπτοντα ἐν μάχῃ. "Ἐπειτα, ἡ γουμένου τοῦ Ἀσδρούβα, ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ του, διώκησε τὸ ἱππικόν, διεκρίθη δὲ καὶ διὰ τὴν ἔξοχον προσωπικήν του ἵκανότητα καὶ διὰ τὴν διοικητικὴν εὐφυΐαν. Νῦν δὲ οἱ συστρατιῶται ἕκάλουν εἰς τὴν ἀρχῆγίαν τὸν νεαρόν, ἀλλὰ δεδοκιμασμένον ἡγέτην, ὅστις θὰ ἡδύνατο πλέον νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδια ἔκεινα, δι' ἂν εἴχε ζῆση καὶ ἀποθάνῃ ὁ πατήρ καὶ ὁ γαμβρός. Ἀνεδείχθη κληρονόμος ἔκεινων καὶ ἦτο ἄξιος τῆς κληρονομίας. Οἱ σύγχρονοι προσεπάθησαν διαφοροτρόπως νὰ κηλιδώσωσι τὸν χαρακτῆρά τουν τὸν εἶπον στάλθοδον οἱ Ρωμαῖοι, φιλοχόρηματον δὲ οἱ Καρχηδόνιοι. Εἶγαι ἀλληθὲς διτὶ ἐμίσει, δπως οἱ Ἀγατολῖται μισοῦσι, καὶ διτὶ ἡναγκάζετο ὡς στρατηγὸς διποσδήποτε νὰ πορεῖται χρήματα, ἀφ' οὗ οὐδέποτε εἴχεν ἐκ τῆς πατρόδος λάβῃ εἴτε χρήματα εἴτε ἀλλας προμηθείας. Ἀλλ' ὅμως ἀν καὶ τὴν ἰστορίαν αὐτοῦ συνέταξεν ἡ δργή ὁ φθόνος καὶ ἡ χυδαιότης, ἡ καθαρὰ καὶ μεγάλη αὐτοῦ εἰκὼν δὲν ἴμαυρώθη. Ἐκτὸς τῶν ἐλεεινῶν ἐπινοημάτων, ἀτινα εἶναι ἐντελῶς καὶ ἀφ' ἔσυτῶν ἀναξιόπιστα, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀποδομέντων σφαλμάτων, τὰ δποια ἔξ δλοκλήρου ἐπιβαρύνουσι τοὺς ὑποστρατήγους αὐτοῦ, οὐδὲν ἀλλού πάροχει, ἔξ δσων περὶ αὐτοῦ γινώσκομεν, δπερ νὰ μὴ δικαιολογῇ ἡ ἡ ἐν γένει τῶν πραγμάτων κατά τοὺς χρόνους ἔκεινους ἡ τὸ τότε ἐπικρατοῦν δίκαιον τῶν ἐθνῶν, πάντες δὲ οἱ παλαιοὶ συμφωνοῦσιν εἰς τοῦτο, διτὶ οὐ-

δεῖς Ἰσως μᾶλλον αὐτοῦ ἡδυνήθη ἀλλος κάλλιον νὰ συμβιβάσῃ τὴν σύνεσιν πρὸς τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν περίσκεψιν πρὸς τὴν δραστηριότητα.

Εἶχε πρὸ πάντων ἔμφυτον τὴν ἐπινοητικὴν πανουργίαν, ἥτις εἶναι ἐν ἐκ τῶν κυριωτάτων γνωρισμάτων τοῦ φωιτικοῦ χαρακτῆρος. Ἡγάπα τὰς ἀπατήτους ὁδοὺς καὶ τὰς πρωτοτύπους ἐνεργείας, ἐστρέφει τὰς ἐνέδρας καὶ τὰ παντοειδῆ στρατηγήματα, μετὰ παραδειγματικῆς δὲ ἐπιμελείας ἐσπούδαζε τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀντιτάλων του. Εἶχε μὲ τόσην τελειότητα συστηματοποιῆση τὴν κατασκοπίαν, διατηρῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ κατασκόπους, ὃστε ἐγίνωσκε λεπτομερῶς πᾶν σχέδιον τοῦ ἔχθροῦ, πολλάκις δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰδιος μετημφίεζετο μεταβάλλον τὰ ἐνδύματα ἡ φροῦρων περιθετὰς τρίχας ἵνα κατασκοπήσῃ τὰ ὑπὸ τῶν πολεμίων πραττόμενα. Πᾶσα σελὶς τῆς ἰστορίας τῶν χρόνων ἔκεινων μαρτυρεῖ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ μεγαλοφυΐαν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἵκανότητα, ἡν ἀπέδειξε μετὰ τὴν πρὸς τοὺς Ρωμαίους εἰρήνην, διὰ τῶν μεταρρυθμίσεων, ἀς ἐπήνεγκεν εἰς τὸ πολίτευμα τῆς πατρίδος του καὶ διὰ τῆς ἐκτάκτου ἐπιρροῆς, ἡν ἡσκει, ἔνος ὧν αὐτὸς καὶ φυγάς, ἐπὶ τῶν ἀνακτοβουλίων τῶν Ἀγατολικῶν δυνάμεων. Πόσον ἐπεβάλλετο εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων, ἀποδεικνύει τὸ ἀπαράμιλλον κῆρος, δπερ εἴχεν ὡς στρατηγός, ἐπὶ στρατοῦ ποικιλωτάτου κατὰ τὰ ἥθη καὶ τὴν γλώσσαν, ὅστις καὶ κατὰ τὰς δεινοτάτας ἀκόμη συμφοράς οὐδέποτε ἐστασίασεν ἐναντίον αὐτοῦ.

"Τοι μέγας ἀνήρ διουδήποτε καὶ ἀν ἡροχετο, πάντον οἱ δφθαλμοὶ ἐστρέφοντο πρὸς αὐτὸν.

Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ Σ.Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΘΟΣ

Ως πότε πιὰ ἡ ζωὴ μας νὰ σαπίζῃ σὰν τὰ στενάμενα νερά, ἡ θλιμένη, καὶ μὲς στὸ βούρκο τῆς λυμᾶς ν' ἀνδίζῃ λευκὰ παρθενικὰ ἡ Νυμφάλα ντυμένη;

Τὸ πάδος τὸ τραύδο ζητῶ ποῦ δρίζει τὴν μοῆρα τῆς ζωῆς σὰ νά είταιν ξένη καὶ τὴν τυφλήν ἀπόφασι χαρίζει ποῦ ωχρούνται στὰ κύματα οἱ πνιγμένοι.

Πόδοι νόθοι κρυφοί καὶ πόδοι στεῖροι ποῦ ἀποτρυγάτε τὸ ἀρρωστοῦ δνειρό μου, ἡρθε τὸ πάδος τὸ τραύδο νά σύρῃ

καὶ μένα σκλάβο τον ἔξω νοῦ καὶ νόμου, νὰ μάθω καὶ νὰ πῶ πῶς είταιν Ἰσως πιὸ δυνατή ἡ ἀγάπη κι ἀπ' τὸ μίσος.

ΧΩΡΙΣΜΟΣ

Κ' ἡρθε μὲς στῆς ἀγάπης τὸ μεθνοὶ δ χωρισμὸς μὰ πίκρα νὰ μοῦ βάλῃ σὰν καὶ τούτη—κιάκομα πιὸ μεγάλη, τὴν θάλασσα ποῦ μᾶς ἔχει χωρίση.

Μιὰ θάλασσα καὶ στὴν καρδιὰ ἔχω κλείση, ποῦ δταν ἀκούγῃ τὸ κῦμα στὸ ἀρρογάλη τὸ αἰώνιο του παράποτο νὰ ψάλῃ, ἐνα δοῆρο ἀντίφατο ψάλχοσ.

Ἀντίφατο ἔνα δοῆρο κι ἔνα κλάμα ποῦ κλαίοντας μὲ τὴ θάλασσαν ἀντάμα βονρχώντει πέρα τὸ γιαλό.

Ως ποῦ στερνὰ τῆς θάλασσας στὸν ἄμμο ξεψυχοῦν οἱ καημοὶ — καὶ πάσι καὶ γῷ τοὺς πόνους μου τραγούδια νὰ σου κάμω.

ΛΑΧΤΑΡΑ

Σιμώνει ή ώρα κι ο παιρός, χαρά μόν,
κι άποκριφός παρδιοσωμός μὲ λιώνει·
σὰν κῦμα δίχως ἀνεμο φουσκώνει
στὰ στενεμένα στήθια μον ή παρδιά μον.

Λαχτάρες τρόμοι ἀραινυμές καὶ πόροι
μοῦ κόβονν χέρια πόδια καὶ ἥπατά μον,
κι σᾶσ δὲν πρόλαβεν ή ἔνηπειά μον
τοῦ γυρισμοῦ μον ή ώρα πάποσώνει.

Τίς νύχτες μον ή ἄγρύπνια μέρες κάνει
κι ἀν φτάνη δ σπινος σύνανγα νὰ κλείσῃ
τὰ μάτια μον—πικρῶν ὀνείρων πλάνη

μὲ πιὸ βαριὰ παρδιὰ θὰ μὲ ἔνπινήσῃ,
νὰ μὴ μπορῶ στοῦ νέον τὴν ἔγροια τρόμον
τὸ θλιβερὸ νὰ θυμηθῶ ὄνειρό μον.

ΟΝΕΙΡΟ ΠΥΡΙΣΜΟΥ

Μεσάνυχτα θὰ μὲ ἔφερε στὸ ώραῖο
κι ἀσπρο χωριό μας τὸνειρο τὸ πλάνο,
στὴν ἀγκαλιὰ τῶν ἀδικῶν μον ἐπάνω,
— ω ή φεύγικη χαρά μον! — κλαίω καὶ κλαίω.

"Ομως μοῦ λείπει δ νοῦς καὶ λέω καὶ λέω
ἐνῶ τὰ λόγια μον ἀλλ' ἀντ' ἄλλα χάνω,
καὶ μέσα μον λογῶ πῶς θὰ πεδάνω
ώς ποῦ νὰ βγῆ τὸ νέο τὸ φῶς τὸ νέο.

'Ἐπῆρε ή μέρα κι ἔρχονται οἱ γειτόνοι
μὲ ἔγω στὸ καληγώρισμά τους λείπω
καὶ μόνη ἐκείνη παρτερῶ καὶ μόνη.

Τοῦ πάκον ἀναπηδῶ στὸν πάδε χτύπο,
κοπάζω τοὺς δικούς μον νὰ μοῦ ποῦνε
καὶ κεῖτοι ἀλλοῦ τὰ μάτια τους γυροῦνε . . .

Σπέτσαι, 1900.

I. N. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ

Α ΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Ἐκ Μοντελλίερ 11 Ιουνίου 1786.

Φίλε μον καὶ ἀδελφὲ χαίροις!

Νέα δὲν ἔχω νὰ σὲ γράψω, φιλόκαινε κὐρ
Δημήτριε, παρεκτὸς δὲν ἀγαπᾶς ἀναπλάσματα
τῆς διανοίας μον. Ἡ δεινή μέριμνα τῆς Θέ-
σεώς μον μὲ ἡνήγκασε νὰ ἀφεθῶ ἐκ πολλοῦ
ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γαζέτων χθὲς διώς,
περὶ δύσιν ἡλίου, ἀφ' οὐ ἐτελείωσα μεφιᾶς
μελέτας ιατρικᾶς, μὴν ἔχων πλέον τί νὰ κάμω,
Ἴδού, εἰτον πρός τὸν ἑαυτόν μον, καιρὸς νὰ
φροντίσω καὶ διὰ τὸν Πρωτοφάλτην μον. Υ-
πῆγα λοιπὸν εἰς τὸν καφενέν, ἔπια μίαν λιμο-
νάταν· μετὰ τὴν λιμονάταν ἔζητησα τὴν γαζέ-
ταν· καὶ εἰς τὴν γαζέταν ἐνῷηκα δύο νέα ἀξια
τῆς περιεργείας σου. Τὸ πρῶτον εἶναι:

Ο πρωτότοκος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ θρό-
νου τῆς Ἀγγλίας, διὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς του
δαπάνας, ὑπέπεσεν εἰς χρέος 250 χιλιάδων Γου-
νέων (αἱ ὅποιαι κάμνουν πεντακοσίας σχεδὸν
χιλιάδας βενέτικων φλωρίων). Ἄλλ' αὐτὸ δὲν
εἶναι τίποτε ἐπειδὴ καὶ δ Πρωτοφάλτης τῆς
Σμύρνης εὑρίσκεται καμμίαν φορδὸν εἰς αὐτὴν
τὴν ἀνάγκην μὲ τὸν ἀνθρακοπάλην, καὶ ἀλευ-
ροπάλην του ἐδανείσθην καὶ ἔγω δώδεκα Λο-
δοβίκους διὰ τὴν Θέσιν μον. Παρεκάλεσε λοι-
πὸν τὸν πατέρα του θερμῶς, η νὰ αὐξῆσῃ τὸ
ἐτήσιον τῶν 50 χιλιάδων Γουνέων, δσα τὸν
ἔδιδε διὰ σύντασιν καὶ ζωτροφίαν του, η νὰ
πληρώσῃ τοὺς δανειστάς του. Μήτε αὐτὸ δὲν
εἶναι παράδοξον, καὶ αὐτὸς δ Πρωτοφάλτης
τῆς Σμύρνης, δταν δὲν ἔχῃ, ξιτεῖ, ποτὲ μὲν
νὰ τὸν αὐξῆσωσι τὸ ἐτήσιον του, ποτὲ δὲ νὰ
περιέρχεται τὴν ἕοστὴν τῶν Θεοφανέων, διὰ
νὰ ψάλῃ ἀπολυτίκιον, η κοντάκιον η ἀλλο τι,
δτι τὸν ἔλμη εἰς τὴν φαντασίαν, η εἰς τὴν μνή-
μην του. Ο βασιλεὺς καὶ πατήρ του ἀφῆκε
τὸν πρίγκηπα ἐξ ἐβδομάδας χωρὶς ἀπόκρισιν,
καὶ μετὰ παρέλευσιν τῶν ἐβδομάδων τὸν ἀπε-
κρίθη, δτι μήτε τὸ ἐτήσιον του νὰ αὐξῆσῃ ἔ-
χει γνώμην, μήτε τὰ χρέη του νὰ πληρωσῆ.
Μήτε αὐτὸ δὲν εἶναι παινοφανές. Ποσάκις δ

ταλαίπωρος Πρωτοφάλτης καὶ φίλος μου ἔλαβε
τοιαύτας ἡηράς ἀποφύσεις, καὶ ποσάκις ἔγω
δ ἄθλιος ἐπεθύμησα προσθήκην, χωρὶς νὰ τὴν
ἔπιτυχω; Ἄλλο τὸ ἀκόλουθον εἶναι τὸ παρά-
δοξον, τὸ μέγα, τὸ ἡρωικὸν καὶ ὄντως βασι-
λικὸν ἔργον.

Ο πρίγκηψ, βλέπων τὴν Ισχυρογνωμίαν τοῦ
πατρός του, καὶ τὸν ἑαυτόν του εῖς τὰ στενά,
τι κάμνει;

Μάντευσον ἀν δύνασαι στούχημα βάλλω, δτι
δὲν θέλεις τὸ εὑρεῖν ποτέ . . .

Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν τὸ εὐθηκας, ἀκουσον
τὴν ἡρωικὴν πρᾶξιν τοῦ πρίγκιπος.

Ἐπόλησε τοὺς ἵππους καὶ τὰς ἀμάξας του
ἀπέλυσε τὸ περισσότερον μέρος τῶν ὑπηρετῶν
καὶ ὄφρικιαλῶν τον' ἀφέθη ἀπὸ τὰς νέας
οἰκοδομᾶς καὶ καλλονάς, δσας ἔκαμνεν εἰς τὸ
παλάτιόν του· ἐδιώρισεν ἀπὸ τὸ ἐτήσιον του
νὰ δίδωνται κατ' ἔτος εἰς τοὺς δανειστάς του
χιλιάδες τεσσαράκοντα Γουνέων, μέχρις οὐ
νὰ ἀποπληρωθῇ δλον του τὸ χρέος, καὶ ἐσύρθη
αὐτὸς εἰς τὴν ἔξοχήν, διὰ νὰ ξῆ μὲ τὰς ἐπι-
λοίτους δέκα χιλιάδας βίον ἴδιωτην, μέχρις
οὐ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸ χρέος του· τοιαῦ-
ται ἀρεταί, φίλε μον, δὲν εὑρίσκονται πλὴν
ὅπου εἶναι ἐλευθερία. Μήτε η λογιότης σου,
μήτ' ἔγω δ ταλαίπωρος δυνάμεθα νὰ τὰς μι-
μηθῶμεν διότι καὶ τῶν δύο τὰ εἰσοδήματα
εἶναι τόσον πενιχρά, ὥστε ἀν μόνον δέκα
γρόσια ὑελήσωμεν νὰ ἀφαιρέσωμεν κατ' ἔτος,
η λογιότης σου ἀπὸ τὸ ἔξοδον τοῦ οἴκου σου,
καὶ ἔγω ἀπὸ τὴν ζωτροφίαν μον, εἶναι ἀ-
νάγκη νὰ λιμοκτονήσωμεν καὶ οἱ δύο.

Ἡ Ἀγγλία δλη ἔξεπλάγη δι' αὐτὸ τὸ ἡρω-
κὸν τοῦ διαδόχου κατόρθωμα· καὶ τὸν ἡγά-
πησαν καὶ τὸν ἐσεβάσμησαν πλέον παρὰ ποτέ.
Διότι μόνη η Ἀγγλία ἔξεύρει νὰ τιμᾷ τὴν
ἀρετήν, μόνη η Ἀγγλία ἔξεύρει νὰ αμείβῃ
τὴν ἀρετήν, εἰς μόνην τὴν Ἀγγλίαν ενδιόσκον-
ται ἀνθρωποι. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὄφρικιαλους
του δὲν ἥθελσαν νὰ τὸν ἀφήσωσι, λέγοντες,
δτι, δχι μόνον ἀπὸ τοῦ γῦν δὲν θέλουν κα-
νένα μισθὸν ἀπ' αὐτόν, ἔως οὐ νὰ ἐλευθερωθῇ

ἀπὸ τὸ χρέος του· ἀλλὰ τὸν παρακαλοῦσι νὰ ἔξαλενψῃ ἀπὸ τὸ κατάστιχον τῶν χρεῶν του πολλὰν ἑτῶν παρελθόντων μισθόν, τὸν ὅποιον ἔχρεωστει εἰς αὐτούς. Τί λέγεις, φίλε μου; Ήδες ποτέ σον τοιούτους ἀνθρώπους; ὅχι βέβαια· ἀνέγνωσας δῆμος σὺ δὲ φιλαναγνώστης καὶ πολυίστωρ πολλὰ τοιαῦτα γενναῖα κατορθώματα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἀλλὰ πότε ἐγίνοντο ταῦτα; ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἡτον ἐλευθέρα· δταν κατεφρόνει τὸν κραταιὸν τὸν Περσῶν βασιλέα περισσότερον ἀφ' ὅτι καταφρονεῖς ἡ λογιότης σου, τίνα; . . . Τὸν πρωτοχαμάλην τοῦ βεζιρχανίου. Δὲν ἔνθυμᾶσαι (ἐπειδὴ ἐγὼ ἀφ' οὐ ἔχωρίσθη ἀπὸ σοῦ ἔξεβαρθρωθην παντάπασιν, ἐλησμόνησα καὶ ἴστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ κατορθώματα τῶν προγόνων), δὲν ἔνθυμᾶσαι, λέγω, τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων; ὁνομάζετο, δὲν δὲν λανθάνωμαι, Κύμων. Αὐτὸς λοιπὸν δὲ Κύμων, εἰς μίαν δημόσιον προπομπήν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔθος ἡτον νὰ διανέμωσιν οἱ στρατηγοὶ ἀργύρια εἰς τὸ πλῆθος, βλέπον τὸν λαὸν εἰς ἀπορίαν, διατὶ δὲν ἔκαμνε καὶ αὐτὸς τὸ συνειθισμένον: «Αἰσχυνοίμην (τὸν εἶπε) ὑμῖν μὲν διδούς, τούτοις δὲ μὴ ἀποδιδοὺς» δεῖξας τοὺς δανειστάς τουν. Βλέπεις λοιπόν, φίλε μου, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔδωκεν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους παραδείγματα δχι μόνον σοφίας ἐπιστημῶν, καὶ τεχνῶν ἀλλὰ καὶ ἀρετῆς. Καὶ ταῦτα δὲ (ὡ τῆς ἀθλίας μεταβολῆς!) ἔγυμνώθημεν ἡμεῖς οἱ ποτὲ λαμπροί, καὶ ἐστολίσθησαν οὗτοι οἱ ποτὲ γυμνοί καὶ τοισθάρβαροι.

«Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸ δεύτερον. Κόμης τις καὶ Τσαμπελάνος τοῦ Αὐτοκράτορος (τὸ δρφίσιον τοῦτο ὁνομάζετο παρ' ἡμῖν, δταν εἰμεδα ἔτι ἀνθρωποί, «δὲπτὸν κοιτῶνος») μέγας καὶ κραταιὸς δρχων, ἐν Βιέννη τῆς Ἀουστρίας, ἔγινεν δὲ ἀθλίος ἔνοχος πλαστοῦ, οὕτως ὁνομάζεται τὸ ἔγκλημα τοῦ νὰ πλάτῃ τις φευδεῖς διμολογίας, συγγραφάς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, μιμούμενος τὸ χειρόγραφον ἑτέρου, περὶ τοῦ ὅποιού λαλῶ εἰς τὴν Κατήχησίν μου. σελ. 226. Μάντευσον εἰς τίνα τιμωρίαν τὸν ὑπέβαλεν δὲ δικαιότατος καὶ μέγας Ἰωσήφ! . . . Τὸν κατεδίκασε νὰ σκοπῇ τὴν πόλιν ἀλύσεσι δεδεμένος ἔτη, δέκα καὶ εἰδε, Πρωτόψαλτα μου, τὴν 16 τοῦ Ἰουνίου, δηλ ἡ πόλις τῆς Βιέννης αὐτὸς τὸ καίνον καὶ φοβερὸν θέαμα, τὸν κραταιὸν ἀρχοντα, τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλυσιδεμένον νὰ φιλοκαλῇ τὰς πλατείας καὶ ρύμας τῆς πόλεως.

Σὲ ὑπεσχέθην δύο μόνον νέα· ἔλπιζω δῆμος δὲν θέλεις μὲ κατηγορήσει, ἀν προσθέσω

καὶ τρίτον. Κατηγορίας δέσιος εἶναι δστις δὲν πληρώνει τὰ χρέη του· δχι δστις δίδει πλειότερον ἀφ' ὅτι χρεωστεῖ. Δὲν ἔνθυμοῦμαι δὲν σὲ ἔγραψα, δτι ἡ αὐτοκρατόρισσα τῆς Ρωσίας ἀπηγόρευσεν εἰς τὸ ἔξης νὰ μεταχειρίζεται δ λαός της εἰς τὰς πρὸς αὐτὴν ἀναφορὰς ἐπίθετα δουλοπρεπῆ καὶ χαμερπῆ, δποῖα εἶναι «δοῦλος ταπεινότατος», «ὑποπόδιον τῶν ποδῶν τῆς», «γονυκλιτῶς» καὶ ἄλλα τοιαῦτα, δσα ἐγέννησεν ἡ ἀνθρωπολατρεία καὶ δὲν θέλει νὰ ὑπογράφωνται πλὴν μὲ τὸν ἀπλοῦν τίτλον τοῦ ὑπηκόου. Δὲν ἔνθυμοῦμαι λέγω, ἀν σ' ἔγραψα τὸ γενναῖον τοῦτο καὶ φιλάνθρωπον ἔργον τῆς μεγάλης Αἰνιατερίνης. «Οδεν μὴ τὸ λογαριάσῃς διὰ τρίτον νέον. Ἄς εἶναι λοιπὸν τρίτον τὸ ἔξης.

Κατήργησεν (ῶς λέγουσιν οἱ γαζέται) αὐτὴ ἡ ἀναστα ὅλα σχεδὸν τὰ μοναστήρια, μὴν ἀφῆσασα πλὴν δύο ἡ τρία. Αὐτὰ ἡσαν πλουσιώτατα καὶ προικισμένα δχι μόνον μὲ γῆν πολλήν, ἀλλὰ μὲ χριλάδας γεωργῶν πολλάς, οἱ δποῖοι ἔδόθησαν ἀπὸ τὸν κατὰ καιρὸν βασιλέας σαντας ἡγεμόνας τῆς Ρωσίας εἰς τὸν καλογήρους σκλάβοι, κυρίως σκλάβοι, τὸν δποῖον ταῦτα ἡλευθέρωσεν ἡ ἀναστα, αὐξήσασα εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν μὲ αὐτὸν τὸν δικαιον τρόπον καὶ τὸ πλῆθος τοῦ στρατεύματος τῆς. Διότι δηνες, καθῶς σὲ εἶπον, σκλάβοι τῶν καλογήρων, δὲν εἶχον τὴν ἀδειαν νὰ στρατεύωνται.

«Ἔχω καὶ τέταρτον νέον ἀλλὰ τὸ καρτίον δὲν εἶναι ἵκανὸν νὰ χωρήσῃ· θεν τὸ ἀφίνω εἰς ἄλλην εύκαιριαν.

Πρὸς τὸν Σμυρναῖον.

Συγχωρήσατε με, ἐντιμότατοι καὶ φίλατοι συμπατριῶται, νὰ κάμω ἀκόμη μίαν παρατήρησιν πρὸν δώσω τέλος εἰς τὴν μακράν μου ταῦτην ἐπιστολήν. «Ἐὰν ἔχετε ζῆλον (καθῶς δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸν ἔχετε) νὰ συνεργήσετε εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ Γένους, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ εύκολύνετε τὴν μάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὸν ἐπιστημῶν ἀνάγκη εἶναι νὰ πόλαπλασιάσετε καὶ τὰ κοινὰ Σχολεῖα εἰς τὰ δποῖα παραδίδονται τὰ λεγόμενα χυδαῖκῶς κολυβιογράμματα, καὶ δχι μόνον νὰ τὰ πολλαπλασιάσετε ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ διορθώσετε. Πρώτη διόρθωσις ἡ ἀναγκαιότερά ἀπὸ δλας εἶναι νὰ καταργήσετε τὴν τυραννικὴν συνήθειαν τοῦ ξυλοκοπήματος. Ὅστις διδάσκει μὲ

τὸ έύλον εἰς τὰς χειρας, ἐκεῖνος πρέπει νὰ πέμπεται πάραπτα εἰς τὸ νὰ βόσκῃ χοίρους ἡ γαδάρους, καὶ δχι νὰ συγχωρήσηται νὰ διδάσκῃ λογικὰ κτίσματα. Δευτέρα διόρθωσις, δστις διδάσκει τὰ κοινὰ γράμματα πρέπει νὰ διδάσκῃ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ τὸ γράψιμον. Τρίτη διόρθωσις εἶναι νὰ ἔνικολυνη ἡ παραδοσιακή λέγων μαρμάτων, μὲ σκοπὸν νὰ δεῖξῃ εἰς τοὺς ἄλλους τρόπουν εύκολύνη τὸν τρόπον τῆς παραδόσεως, σᾶς λέγω χωρὶς ὑπερβολὴν, δτι εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ηδεια τὸν κοινὸν ὀφελιμότερον ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους διδασκάλους τῶν ἐπιστημῶν. Ο πλοῦτος τῶν ἐπιστημῶν πολλοῖς εἶναι καὶ λέγεται πλούσιον; Ποῖον ἔθνος εἶναι τὸ δποῖον εἰδίσκονται διακόσιοι ἡ καὶ τριακόσιοι ἡ καὶ τετρακόσιοι πλούτισμένοι μὲ ὑησαυροὺς μεγάλους, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπομνήσκουσι τῆς πείνας, ἡ τὸ ἔθνος εἰς τὸ δποῖον τὸ χρυσίον εἶναι μοιρασμένον εἰς χειρας πολλὰς ἀναλόγως μὲ τὸ ἐπάγγελμα καὶ μὲ τὴν κατάστασιν τοῦ καθενὸς πολίτου; βέβαια τοῦτο καὶ δχι ἐκεῖνο. Διὰ τοῦτο δονομάζονται οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοί ἔθνη πλούσια καὶ δχι οἱ Ἰσπανοί ἡ οἱ Ἰταλοί, μ' ὅλον ὅτι καὶ εἰς αὐτοὺς εύδισκονται τὰ κοινὰ γράμματα, καὶ δὲν εἰς τὸν Αμερικανὸν πολιτισμόν εἰς τὴν σύμμετρην παραδίδονται τὰ κοινὰ γράμματα, καὶ δὲν εἰς τὸν Αμερικανὸν πολιτισμόν εἰς τὸν κατάστασιν τοῦ καθενὸς γλώσσαν τὴν δποίαν λαλεῖ καὶ μὴν ἀρκούμενοι ἀκόμη εἰς αὐτό, οἱ Ἡγεμόνες ἐκάστοτον ἔθνους τιμῶσι καὶ ἀνταμείρουσι μὲ δωρεὰς τοὺς διδασκάλους, δσοι ἐφευρείσκουσιν ἀκόμη νέους τρόπους εύκολίας τῶν κοινῶν γραμμάτων, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐκατήντησεν εἰς τὸν δόπον, ὃστε δύσκολον εἶναι νὰ εὔρῃ τις καὶ χωρικὸν ἀνθρωπὸν δστις νὰ μὴν ἔξενορη τοῦλάχιστον νὰ ἀναγινώσῃ καὶ νὰ γράψῃ. Τὰ ταλαιπώρα παιδία τῆς Ἑλλάδος στοχάζονται τὰ σχολεῖα ὡς δεσμωτήρια διὰ τὴν δυσκολίαν τῆς παραδόσεως, καὶ διὰ τὴν τυραννικὴν ἀγριότητα τῶν διδασκάλων καὶ τί νὰ σὲ κάμη ὁ διδάσκαλος; μὲ τὸ έύλον ζημαθεῖ καὶ αὐτός, καὶ τὸ ἔχει τρόπον τινὰ καταιχύνην νὰ μὴν ἔκδικην εἰς τὴν δράμην τῶν ἀκάπων καὶ ταλαιπώρων παιδίων δσα ξυλοκοπήματα ἔλαβεν ἡ δράμης αὐτοῦ ἀπὸ τὸν διδασκάλον του· ἔδω ἔξενοντας ἡ ωρα τοῦ σχολείου εἶναι ὥρα πανηγύρεως εἰς τὰ παιδία.

Καὶ ποίαν μεγάλην ὀφέλειαν προσμένεις

Ο δλως ὑμέτερος δ ΚΟΡΑΗΣ

**ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΓΡΑΦΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΙΩ-
ΑΝΝΟΥ ΒΟΥΡΟΥ ΙΑΤΡΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΟΘΩΝΟΣ ***

Αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις εἰς τὴν Τουρκίαν ἥχισαν νὰ ἐπισύρωσι τὴν προσοχὴν τῆς Εὐ-
ρώπης καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ιδίως δὲ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Menchicoff εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐσκέπτετο διὰ τὰ ἐνδεχόμενα ἀποτε-
λέσματα καὶ ὅλιγα μετρα ἥχισε νὰ λαμβάνῃ.
Μεταξὺ τῶν Ὑπουργῶν δὲ τοῦ πολέμου, Σπύ-
ρος Μήλιος, ἐφαίνετο δὲ προθυμότερος καὶ
ἀξιώτερος. Αὐτὸς καὶ πρὸ τοῦ Menchicoff
ἡγέησε τὸν τακτικὸν στρατόν, παρηγγειλεν εἰς
τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν 30 χιλ. διπλων καὶ
ἐσκέπτετο περὶ ὀχυρώσεως τινῶν θέσεων ση-
μαντικῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὰ χρημα-
τικὰ μέσα ἔλειπον εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὰ
πράγματα τῆς Τουρκίας περιπλεκόμενα ἐπει-
γον, καὶ ἡ Γαλλία, ἡτις ἀντιπρόστινα μετά
της Ἀγγλίας εἰς τὴν Ῥωσίαν ἔβοήθει τὴν
Τουρκίαν, ἀπεποιήθη τὴν πρότασιν ταύτην. Ὁ
ὑπουργός τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τινες φίλοι
του ἐσκεφθησαν νὰ προστρέψωσιν εἰς συνδρο-
μὰς τῶν ἔξω δρογενῶν καὶ πρώτην φορὰν δὲ
Διαγγελεὺς τοῦ Βασιλέως *K.* Μουρούζης μὲ
διηίλησε περὶ τούτου, καὶ διτὶ ἐπροτάθη τὸ
δινομά μου εἰς τὸν Βασιλέα ὃς δυναμένου νὰ
ἐνεργήσω παρὰ τοὺς Χίοις καὶ διτὶ δὲ Βασιλεὺς
ἔδεχθη αὐτὸν μετὰ εὐχαριστήσεως. Ἰδε 25 Ἀπρι-
λίου).

Τῇ 22ῃ Ἀπριλίου. — Ἡ Βασίλισσα ἀνεχώρησε σήμερον εἰς τὸ Eitīn τοῦ Holstein, δόπου συνεφόνησε μετά τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Μεγάλου Δούκος συνέντευξιν καὶ ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν ἐνταῦθα περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου (ἴδε Ἰούλ.) διὰ νὰ ἀπέλθῃ ὁ Βασιλεὺς εἰς Karlsbad. Εἶχε μεθ' ἑωυτῆς ὡς ἵατρὸν τὸν Ρέζερ. Οἱ γαλλικὸς στόλος εὐθίσκετο εἰς τὴν Σαλαμῖνα ἐνεκα τῶν τουρκικῶν πραγμάτων καὶ δὲ Ναύαρχος ἔδωκεν εἰς τὴν Βασίλισσαν μέγα ἀτμόπλοιον, τὸ δποῖον μετεκόμισεν Αὐτῆν μετὰ πολλῆς περιποιήσεως εἰς τὸν Ἰσθμόν, δόπου ἐπερίμενε τὸ ἀτμόπλοιον καὶ παρέλαβε τὴν Α. Μ. διὰ νὰ μετακομίσῃ εἰς Τεργέστην.

Tῇ 25ῃ Ἀπριλίου. — Ο Βασιλεὺς μὲ λέγει δτι εἰς τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὑρίσκεται τὸ

ἀνατολικὸν ξῆτημα καὶ εἰς τὰς περιστάσεις εἰς ἀς
εὐρίσκεται ἡ Τουρκία εἶνε καλὸν νὰ εὐρίσκων-
ταὶ τινα χρήματα διαθέσιμα, ὥστε ἡ Κυβέρ-
νησις νὰ δύναται νὰ τὰ μεταχειρισθῇ εἰς τὸν
σκοπόν της καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ
Κράτους δὲν ἐπιτρέπει τοῦτο ὅτι ἥθελεν εἰσθαι
ἀφέλιμον ἐὰν οἱ Ἑλληνες οἱ εὔποδοι συνεισέ-
φερον ποσότητα χρημάτων, καὶ ἐὰν νομίζω ὅτι
οἱ Χῖοι ἐμπόδοι δύνανται νὰ συνδράμωσιν εἰς
τοῦτο, νὰ συμπράξω (Ὥδε 2δ Φεβρ.). Ἐγὼ
ἄκοιών πάντοτε κατηγορούμενος τοὺς Χίους
ὅτι δὲν συνεισέφερον εἰς κοινωφελῆ τῆς Ἑλλά-
δος πράγματα, θέλων εἰ δυνατὸν νὰ ἀποπλύνω
τὸν μῶμον τοῦτον, καὶ θεωρῶν τὴν ὁφέλειαν
τοῦ πρόγματος αὐτοῦ καὶ τὸν πόθον μὲ τὸν
ὅποιον δὲ Βασιλεὺς τὸ ἐπειθύμει, ἐνόμισα ὅτι
δὲν πρέπει νὰ ἀποποιηθῶ τὴν σύμπραξιν ἀλλ’
ἐκ τοῦ ἔναντίου γνωρίζων τοὺς Χίους πόσον
ἔγωισται καὶ φειδωλοὶ ἡ μᾶλλον ἀνεν φιλοτι-
μίας περὶ τὰ τοιαῦτα εἶνε, δὲν ἥθελησα νὰ
ὑποσχεθῶ πολύ, καὶ ἔκρινα ἀναγκαῖον διὰ νὰ
προφυλαχθῶ, νὰ εἴτω εἰς τὸν Βασιλέα τὴν ἀλή-
θειαν ἐλλικρινῆ :

— «Θέλω κάμει δ,τι δύναμαι, Μεγαλειότατε !
ἀλλὰ πρέπει νὰ δμολογήσω δτι οι συμπο-
λῖται μου, ώς ἔμποροι, εἶνε δλίγον δύσκολοι
εἰς τὰ χρήματα».

Τούτο λέγεται (das sagt man), μὲ ἀπεκρίθη γελῶν.

— «Πρέπει προσέτι νὰ παρατηρήσω εἰς τὴν Y. M. δτὶ ἡ ἐμπιστευτικὴ (Intime) θέσις μου παρὰ τῇ Y. M. καθιστῷ δλίγον δύσκολον τὴν ἐνέργειάν μου, ἐπειδὴ δὲν δύναμαι νὰ παρουσιασθῶ ἢ νὰ γράψω κατ' εὐθεῖαν ἄνευ ὑπονοιῶν καὶ παρεξηγήσεων.

— Ἐχεις δίκαιον εἰς τοῦτο, μὲν εἶπεν, ἀλλὰ διὰ τῶν συγγενῶν σου Ἰωας δύνασαι νὰ ἐνεργήσῃς.

— «Μάλιστα, εἶπον, καὶ πλαγίως διὰ τῶν φίλων μου.

— Καλόν, λέγει ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ γιω-
ρίζωσι τὸν κύριον σκοπόν, διότι θέλει διαδοθῆ-
και δύναται νὰ διεγείρῃ ὑπονοίας εἰς τὰς Κυ-
βερνήσεις κ.τ.λ. Ἐμπόρει νὰ είληπη τις εἰς μὲν
τοὺς ἐν Ἔνδρῳ ὅτι ἔνεκα τῶν ἀνωμαλιῶν τῆς

Τουοκίας, είνε φυσικὸν δτι δύνανται νὰ ἔγερθῶσιν εἰς τὰ μεθόριά μας ἀκαταστασίαι καὶ ληστρικαὶ ἐπιδρομαὶ ὥστε νὰ ἑνοχλήσται καὶ ή ‘Ελλάς διὰ τοῦτο εἶνε ἀνάγκη νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως τινὰ χρηματικὰ μέσα διὰ νὰ τὰ μεταχειρισθῆ εἰς τοὺς ἄλλους δτι θέλουν χρησιμεύσει εἰς κοινωφελῆ διὰ τὴν ‘Ελλάδα ἔργα. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ εἰσχωρήσῃ κατάχρησις εἰς τὴν διαχείρισιν καὶ διὰ νὰ ἔχωσιν οἱ ἀνθρώποι τὴν ἀπαιτουμένην ἐγγύησιν ἐμπιοροῦν νὰ τὰ βάλωσι κατ’ εὐθεῖαν, εἰς τὴν διάθεσιν μου, ἀποθέτοντες τὰ συναξόμενὰ εἰς τὴν Τράπεζαν. Ἐπειδύμουν νὰ μὴ εἶνε τὸ δνομά μου, ἀλλ’ ἐσκέφθην δτι δὲν θέλει εἰσθαι ἄλλως ἢ ἀπαιτουμένη ἐγγύησις.

— «Θέλω προσπαθήσει, Μεγαλεύτατε, τὸ
καὶ ἔμε, καὶ μετά τίνας ἄλλας ὅμιλας μὲ ἀπε-
χαιρέτισεν εὐχαριστημένος πολὺ! ("Ιδε 27' Α-
ποιλ.).

Τὰς ἐπιούσας ἡμέρας ἔγω ἔχομαι περὶ τῆς
ἀνωτέρῳ ὑποθέσεως εὐθὺς εἰς τοὺς ἀδελφούς
μου εἰς Τεργέστην καὶ Σῦρον καὶ κατὰ τὸ
πεντέμα τοῦ Βασιλέως, καὶ εἰς τὸν Τομασῆν Ράλ-
λην εἰς Λονδίνον καὶ πλαγίως διμήλησα καὶ
τινας ἐνταῦθα.

27 Ἀπριλίου. — Ο Βασιλεὺς μὲ ἐπροσκάλεσε σῆμερον καὶ μὲ λέγει. Θέλω νὰ μάθω τὴν γνώμην σου περὶ τῆς ἀκολούθου ὑποθέσεως. Ο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν μὲ εἶπεν. ὅτι ἔστοχάσθη καλὸν διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴν εἰσιτραχίν χρημάτων, νὰ προτείνῃ εἰς τοὺς διογενεῖς νὰ συνεισφέρωσιν ὅ,τι προαιροῦνται ὡς δάνειον, τὸ διποίον νὰ τοὺς ἐπιστραφῇ ἀτόκως μετὰ ὀδησμένας προθεσμίας.

— Νομίζω, εἶπον, ὅτι τὸ μέσον δὲν εἶνε πρόσφρογον ἐπειδὴ εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις οἱ ἔμποροι δὲν δύνανται νὰ διαθέσωσι δάνεια, ἐπειτα οἱ τόκοι ίσως καὶ δικήνυνος ὑπερτεροῦν τὸ ποσὸν τὸ δρπίον θέλουν συνεισφέρει καὶ προσέτι παύει τὸ κέντρον τῆς φιλοτιμίας ὅταν προστηθῶσι νὰ προσφέρωσι δάνειον.

— Τοιαύτην γνώμην ἔχω καὶ ἐγώ, ἀπεκοίνω
δὲ Βασιλεὺς, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐνέκρινα τὴν
πρότασιν τοῦ Ὑπουργοῦ.

Ἐγειναν ἐπομένως ἐνέργειαι παρὰ τῆς Κυ-
βερνήσεως καὶ ἔγῳ ἔχοαφα εἰς διαφόρους καὶ
ἡ Βασίλισσα κατὰ τὴν εἰς Τεργέστην ἀφίξιν
της ὥμιλησε περὶ τούτου καὶ ἐγειναν συνδρο-
μαί, ἀλλὰ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη, καὶ ἰδίως εἰς τὴν
Ἀγγλίαν ἀπεποιήθησαν οἱ Χῖοι καὶ μάλιστα
οἱ ἀδελφοὶ Ράλλη. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς

πικρούς δινειδισμούς τῶν Χίων πρὸς ἐμὲ ἐκ μέ-
ρους τῆς Βασιλίσσης.

26 Μαΐου. — Ἀφοῦ δὲ Βασιλεὺς μὲν ἐπανέλαβε περὶ τῆς θεοεώς τοῦ τμηματάρχου διτι μὲ εἶχεν εἰπει τῇ 25 Φεβρ. π. ἔ. ἐγὼ ἐπανέλαβον τὰ αὐτά. Σήμερον ἔξεδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ διοικού μὲν διοιδῆς τμηματάρχην τοῦ ὑγειονομικοῦ τμῆματος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ αὐθημερόν μοι ἐκοινοποιήθη παρὰ τοῦ Υπομορφείου. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν 27 Μαΐου, δούς τὸ δρόκον τῆς ὑπηρεσίας ἀνέλαβον τὰ χρέα μου.

'Ιούλιος. — Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς τούτου ἐπέστρεψεν ἡ Βασίλισσα ἀπὸ τὸ ταξεῖδιον τῆς Γερμανίας (ϊδ. 22 Ἀρρ.Δ.), ὁ δὲ Βασιλεὺς ἔνεκα τῆς περιπλοκῆς τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος παρηγήθη ἀπὸ τὸ εἰς *Karlsbad* ταξεῖδιον. Πρὸ δίλγον ὅμως μὲ εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ἐπειδύμει νὰ κάμη κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦτο ταξεῖδιον εἰς τὴν *Bavaria* διὰ γὰ Ιδη τοὺς συγγένεις του.

Τὸ διπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐπαιδεύσεως ἐσύνστησεν ἐπιτροπή, συγκειμένην ὑπ' ἔμοιον, τοῦ Τολέμειον καὶ τοῦ Μιλ. Βεριζέλον διὰ νὰ συντάξῃ σχέδιον Πολυκλινικῆς εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ ὑποβάλλωμεν αὐτό. Τὸ σχέδιον τοῦτο συντάξαντες παρεδώκαμεν κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρόντος μηνὸς εἰς αὐτὸ τὸ Ὑπουργεῖον.

Ανδρούστον 6. — Κατά τὴν $10^{1/4}$ π. μ. ἡ-
στιάνθην σεισμὸν ἐπαισθητὸν μετὰ βόμβους ὑπο-
γείου. Κατὰ δὲ τὴν $10^{3/4}$ ἡκούσιθη βόμβος
ἐπόργειος δυνατὸς καὶ μετ' ὅλην σεισμὸς ἰσχυ-
ρώτατος, ὥστε διὰ μιᾶς ἡκούσιθη ἀλαλαγμὸς
εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Διήρκεσε περίπου δὲ βόμ-
βος μετὰ τοῦ κλονισμοῦ ἔως 8 δευτέρᾳ λεπτά,

και μ' ἔφαντη διευθυνόμενος ἀπὸ Δ. πρὸς Α. Δὲν συνέβη ζημία εἰς τὴν πόλιν ὅλλα φόβος μέγας κατέλαβεν δλους τοὺς κατοίκους. Μετὰ ταῦτα συνέβησαν ἀκόμη τινὲς ἀσήμαντοι. Ἡ-
σαν καὶ ἀντάς καύσεις πνιγματαὶ καὶ ξηρασία
ἔφετος (ἀνομβρία) σπανία.

Μετὰ ταῦτα ἐπληροφορήθημεν διε τὸ σεισμὸς οὗτος κατέστρεψε τὴν πόλιν τῶν Θῆρων κατὰ γράμμα καὶ πολλὰ χωρία τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας βλάβησαν σημαντικά. Εἰς τὰς Θήρας δὲν ἔμεινεν οὐδεμία οἰκία κατοικήσιμος (εἰχε δὲ 900) ἡσαν δύμως κακῶς φυκοδομημέναι. Οἱ σεισμοὶ ἐκεῖ ἤκολυσθοῦσαν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὰς ἐπιούσας ἀλλὰ μέτροιο. Εἰς τὰς Θήρας πρέπειαν 11, δῆλον ἐπληγῶν ἀλλ' ἔξι ἀσφυξίας καὶ 19 ἐπληγώθησαν δῆλον βαρέως.

Αέγοντος 20. — Σήμερον μοί ἐκοινοποιήθη διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 17,650 ἐγγράφου τοῦ Ὑπουρ-

* *Télos*, "Idε σελ. 207.

γείου τῶν Ἐσωτερικῶν διτὶ διὰ Βασ. Διατάγματος τῆς 12 τρ. μ. ἐσυστήμη ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἔξειάζῃ τοὺς θέλοντας νὰ διορισθῶσιν εἰς θέσιν Νομαρχιακοῦ ἢ ἐπαρχιακοῦ ἱατροῦ καὶ πρόεδρος αὐτῆς διωρίσθην ἔγώ.

Δεκεμβρίου 10. — Η Ἀρχαιολογικὴ Ἐται-
ρεῖα τῶν Ἀθηνῶν ἐψηφιφόροις σῆμερον διὰ
τὴν θέσιν Προέδρου, Ἀντιπροέδρου, Γραμμα-
τέως π.λ.π. Ἐν ἀγνοίᾳ μου μ' ἔβαλαν ὑποψή-
φιον διὰ τὴν θέσιν τοῦ Ἀντιπροέδρου καὶ ἔλα-
βον ψήφους 26, ἵσας μὲ τὰς τοῦ Γ. Γεννα-
δίου. Ὅτε ἐπληροφορήθη τοῦτο ἔγραψα πρὸς
τὸν Προέδρον παραιτούμενος καὶ παραχωρῶν
τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν φίλον μου
Γεννάδιον.

Tῆς 20 ἀπεκεμβάσιον. — Σήμερον νέον ἔτος τῶν Αἰατίνων, κατὰ τὴν πρωΐην μου συνήθη ἐπίσκεψιν τοῦ Βασιλέως, εὐχηθεὶς εἰς Αὐτὸν εἶπον ὅτι εὑνομαί κατὰ τὸ νέον τοῦτο ἔτος νὰ συστήσῃ τὸν Θρόνον Του εἰς τὸ Βυζάντιον.¹ Εδέχθη εὐχαρίστως τὴν εὐχὴν ταύτην καὶ παρὰ τὴν συνήθη ἔκειμένθειάν του μοὶ ἀπήντησεν «ὅτι τοῦτο εἴνε μὲν δύσκολον, ἀλλὰ δὲν εἴνε ἀδύνατον». ² Εφθασεγ τὴν στιγμὴν ἡ Βασίλισσα εἰς τὴν δούλιαν εἶπεν ὁ Βασιλεὺς τὴν εὐχὴν μου καὶ ἐκείνη ἐδέχθη μετὰ περισποτέρας προσθυμίας ἀκόμη αὐτήν! ³ Απὸ πολλοῦ δὲ ἡ Ἰδέα αὐτῇ ἀπασχολεῖ τὸν νοῦν τοῦ Βασιλέως καὶ τείνει εἰς τοῦτο

1854 — Τὸ νέον τοῦτο ἔτος δρχεται ἐγκυμονοῦν μεγάλα συμβεβηκότα ἐν γένει καὶ ίδιως ἀφορῶντα τὴν Ἑλλάδα ἔνεκα τοῦ ὑπάρχοντος Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐπικειμένης δῆμεως μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ ήμέρα τοῦ νέου ἔτους ἦτο τρικυμιώδης τῷ ὅντι ἐκ τῶν σπανίων εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὰς πρωινὰς συγχαρητικὰς εὐχὰς ἡ Βασιλισσα ἐπρομάντευσε τοιοῦτο καὶ τὸ πολιτικὸν ἔτος.

Απὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ρωσοτουρκικῆς διαφορᾶς διὰ τοῦ Menchikoff εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Βασιλεὺς προβλέπων τὰ ἐνδέχομενα καὶ θεωρῶν τὴν ἀνέχειαν τοῦ τόπου, ἐπροσπάθησε παντὶ σθέσει νὰ εῦρῃ χοήματα καὶ κατέψυγεν εἰς συνδρομάς (ίδε καὶ τὸ θέρος 1853) ἕξ δρομογενῶν, αἴτινες μέχρι τοῦδε ἔφθασαν εἰς 800 χιλ. περίπου δραχμῶν. Ἐπεφορτίσθην νὰ ἐνεργήσω καὶ ἔγὼ παρὰ τοῖς Χίοις, ἀλλ' ὀλίγον κατωρθώμητο παρ' αὐτῶν καὶ οὕτως ἔδειξαν πάλιν δυστυχῶς τὴν ἀδιαφορίαν των. Ἐν τοσούτῳ μετά τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου τῆς Τουρκίας τὰ πνεύματα εἰς τὸν Ἐλ-

λάδα διεγέροντο καὶ οἱ Ἡπειρῶται, Θετταλοὶ καὶ Μακεδόνες δι’ ἀνταποκρίσεών των προετοίμαζον τοὺς συμπατριώτας των εἰς ἐπανάστασιν ἐν καιῳδῇ εὐθέτω. Ὡς δὲ Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἐφόβεριζον τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διὰ πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα εἰς τὰ μεθόρια τῆς καὶ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς ἔφερε διὰ τοῦτο μῆσος ἀσπονδὸν κατ’ αὐτῶν. Ὁ Βασιλεὺς μετὰ θαυμαστῆς συνέσεως καὶ προσοχῆς ὑπέθαλπε τὸν Ἑλληνικὸν ἐνθουσιασμόν, ἔκολακεν τὴν Ρωσίαν, ἀπέφευγε πᾶν δῆτι ἥδυνατο, νὰ διεγέρῃ ὑπόνοιαν εἰς τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις καὶ ἐφρόντιζε νὰ μεταπείσῃ εἰδυνατὸν τὰς Κυβερνήσεις ταύτας διὰ τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν διπλωματικῶν ἔξιγγήσεων καὶ νὰ μεταβάλῃ διὰ τοῦ τύπου τὴν κοινὴν γνώμην ὑπὲρ τῆς Ἐλλάδος. «Ἡ Γαλλία, μοὶ λέγει μίαν ημέραν, παραπόνεῖται σήμερον καὶ μὲ λέγει ἀγγώμονα πρὸς αὐτήν, ἄλλὰ δὲν ἔχει δίκαιον διόλου πᾶς εἰνες δυνατὸν νὰ προσμένῃ περιποιήσεις καὶ φιλοφροσύνας σήμερον παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, διὰ ταναφρέσται οὕτως κατὰ τὰς Ἐλλάδος; » Εννοῶ νὰ πολεμῇ τὴν Ρωσίαν, ἄλλὰ δὲν βλέπω διὰ τί νὰ προσβάλῃ καὶ λυμαίνη τὴν Ἐλλάδα».

Τὴν Ἰδέαν του περὶ αὐξήσεως ἀκολουθῶν τάραχα ἀνενδότως, μοὶ λέγει, τῇ 10ῃ Ἱανουαρίου, διμιούντες περὶ τοῦ σκοποῦ τῶν συνεισφορῶν ἐκ μέρους τῶν ἐμπόρων, διτὶ «δισφ περισσότερον εὑρεθῆ ή Ἑλλὰς εὔπορος καὶ στεφερά τόσῳ εὐκολώτερον καὶ ταχύτερον δύναται νὰ λυθῇ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα οὕτως. Η Τουρκία ἔχει πόλεμον μετὰ τῆς Ρωσίας αὗτη εἶνε ἴσχυροτέρα καὶ καθ' δλην τὴν πιθανότητα θέλει ὑπερτερήσει. Αἱ δύο Δυνάμεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας προσπεθοῦν νὰ διατηρήσωσι τὴν Τουρκίαν ἢ δὲ Αὐστρία ἀφίνει τὴν Ρωσίαν νὰ ἐνεργῇ ἐλευθέρως· οἱ Ἀγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι δὲν δύνανται νὰ πέμψωσι τοσοῦτον στρατόν, ὥστε νὰ ἐμποδίσωσι τὴν Ρωσίαν, ὥστε αὗτη θέλει κατατρύψει δλας τὰς δυνάμεις τῆς Τουρκίας καὶ οὕτω θέλει μείνει κενόν τι πολιτικόν, τὸ δποῖον ἀναγκάζονται αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις νὰ ἀνατλήρωσωσιν· δταν ἡ Ἑλλὰς παρέχῃ ἔχεγγυα εἶνε τὸ εὐκολώτερον, φυσικώτερον καὶ ταχύτερον μέσον τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς Τουρκικῆς Ἀρχῆς διὰ τῆς Ἑλληνικῆς». Ταῦτα μὲ εἰπε κατὰ λεξινῷ διὰ Βασιλεὺς καὶ ἀρχούντως ἀποδεικνύονταν ὅποιας ἔχει ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος.

25 Ιανουαρίου. — Ἐπέτειος ἑορτὴ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἐσπέ-.

εαν χορὸς εἰς τὰ 'Ανάκτορα, ἀλλ' δύοι ἐνησχολοῦντο εἰς τινας εἰδῆσεις ἔλθουσας πρό τινων ἡμερῶν ἐκ τῶν κατὰ τὴν "Ηπειρον μεθορίων μας, διτὶ δὲ ἑπαρχία τοῦ Ραδοβίτεζιου ἐπαναστάτησε κατὰ τῶν Τούρκων καταυθίβοντων ὑπερβολῇ αὐτούς. "Εκτοτε διεγέρθοντο τὰ πνεύματα καὶ μετ' ὅλιγον διηγέρθησαν εἰς τοσοῦτον ὥστε τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου, ἔλθουσης τῆς εἰδῆσεως ὅτι οἱ ἐπαναστάται ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Δημαριό, ἡλεκτρίσθησαν διὰ μιᾶς εἰς τοσοῦτον βαθμόν, ὥστε δὲν ἔβλεπε τις οὐδὲ ἔνα πολίτην, γέροντα ή νέον, ὑπάλληλον ή ἴδιωτην, ὃποιουδήποτε πολιτικοῦ κόρματος, νὰ μὴ εἴνε ἐνθουσιασμένος καὶ ἐν ταῦτῳ ἔγειναν συναθροίσεις καὶ ἐπιδείξεις ἀλλεπάλληλοι ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ κατὰ τῶν Τούρκων ὥστε . . .

Αξιον σημειωσεως είνε τὸ ἀκόλουθον περιστατικόν. Πρό τινων ἡμερῶν διμιούντες ἐμπιστευτικῶς εἰς τὸν θάλαμον τῶν ὑπασπιστῶν μετὰ τοῦ Διαγγελέως τοῦ Βασιλέως. *Κανον.* *Μουρούζη,* εἰς ὑπτηρεσίαν ὅντος κατ' ἐκείνην τὴν ἔβδομάδα, μὲ εἴπε λίαν ἐμπιστευτικῶς ὅτι ἡ Βασιλισσα τὸν εἶχε εἰπεῖ περὶ τινος κοινοποιήσεως δοθείσης εἰς τὸν Βασιλέα παφὰ τῆς Ρώσσιας, εἰς ἦν ὑπόσχεται ἀποτελεσματικὴν συνδρομὴν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι καὶ τὴν προτεραιόν ἡμέραν τῆς διμιλίας μας, μίαν δὲ ἡμέραν μετὰ τὴν διμιλίαν τῆς Βασιλισσῆς ὁ Βασιλεὺς λέγει εἰς τὸν *Μουρούζην.* «Ἡ Βασιλισσα σοὶ ἀνέφερεν ἔχθες τι περὶ διακονώσεως ἐπειδὴ γνωρίζω ὅτι εἰσαὶ σύμφωνος μὲ τὰς ἴδεας ταύτας σὲ λέγω, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ρώσσιας μᾶς ἐκοινοποίησεν ὅτι εὐχαριστήθη διὰ τὴν χαρὰν τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ρώσσιας πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ εἶνε εὐχαριστημένος παφὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι εἰς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ σταθμίσῃ καλῶς *Ies* ἐνέπεμπτος *marchands*, τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους δύναται νὰ ὑποστῇ μὲ τὰς ὡφελείας τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἔη ἐκ τινος κινήματος καὶ νὰ ἔνεο-

γῆς εἰς τὰ πάσαν δὲ περιστάσιν ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπόσχεται συνδρομὴν ἀποτελεοματικήν εἰς τὴν Ελλάδα. Εἰς ταῦτα ἐπρόσθεσεν ὁ Βασιλεὺς τῷ Μουρούζῃ ὅτι ἔχάρῃ πολύ, διότι μέχρι τοῦδε δὲν είχεν οὐδεμίαν διαβεβαίωσιν ἐπίσημον ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας. Ταῦτα μὲ εἶπεν ὁ Μουρούζης δρκίσας με διὰ τὴν ἔχεμυθίαν.

Τὰ ἀνωτέρω ἔξηγοῦν καὶ τὸ ἀκόλουθον περιστατικόν. Τοεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ὁμιλίαν ταύ-

την ἡλθε πόδις ἐμὲ δ Γάλλος ἀσχιτέκτων *Boulangier* ὅστις ἐργαζόμενος εἰς τὴν Ρωσσικὴν ἐκκλησίαν, ἔχει σχέσιν μετὰ τοῦ κ. Περσιάνη καὶ μὲ λέγει μεταξὺ διμιλῶν ὅτι χθὲς ἡτο εἰς τὸν πρέσβυτον τῆς Ρωσσίας τὸν Περσιάνην, ὅστις πατά παραδόξον τούτον ἤρχισε νὰ τὸν διμιλῇ περὶ Ἐλλάδος ὅτι τὰ δριά της εἶνε τοσοῦτον μικρά, ὥστε δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὅτι είνε ἀνάγκη νὰ τὰ εὐρύνωσιν. "Ἐλεγε δὲ ταῦτα ὅλα μὲ τοσαῦτην ἀπόφασιν καὶ μὲ τοιοῦτον τόνον, ὥστε, μοὶ λέγει δ *Boulanger*, μ' ἔκαμεν ἐντύπωσιν ὡς νὰ είχε τὴν ἔμπνευσιν ταύτην ἀπὸ πολὺ ὑψηλὸν μερος. Διὰ νὰ πεισθῶ ἐτι μᾶλλον περὶ τῆς σπουδαίας ταύτης ὑποθέσεως ἀνέφερον τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸν Βασιλέα τὴν διμιλίαν τοῦ *Boulanger* καὶ τὴν ἐγγύτωσιν ἦν ἐπροξένησεν εἰς αὐτόν. Ο Βασιλεὺς ἤκουσε μὲ ἀδιαφορίαν ἐναντίον τῆς συνηθείας του τὴν διμιλίαν ταύτην, δὲν ἀπεκρίθη τίποτε, καὶ τοῦτο ἤρκεσε νὰ μὲ βεβαιώσῃ περὶ τῆς ἀλήθειας τῶν περὶ τοῦ *Mouquon* ὄρθιμέντων μοι.

30 Ἰανουάριον. — "Ἐπεσε σήμερον διμιλία
ιετὰ τοῦ Βασιλέως περὶ τῆς ἐκραγείστης ἐπανα-
πάσεως εἰς τὰ δυτικὰ μεθόρια καὶ μὲ λέγει
ὅτι «δὲν τὴν προεκαλέσαμεν, ἔχεινε, πρέπει νὰ
προστηριχθῇ, δὲν συμφέρει πλέον νὰ διποσθ-
ούμησῃ».

Ο Γαρδικ. Γρίβας ἔπαισχε καὶ δὲν ἔβλεπεν
ἀντὸν δὲ Βασιλεὺς, ἀλλ' ἤκουεν ὅτι εἶνε ἐναν-
ίος εἰς τὸ κίνημα αὐτὸν καὶ ὡμίλει θερμῶς
αὐτὸν. Μὲν ἥρωτησεν δὲ Βασιλεὺς σήμερον
καὶ τὸν ἐθεβαίωσα περὶ τούτου, προσθέτων ὅτι
ὑμίλει μὲν τρόπον πείθοντα. «Ἄλλα, μὲν λέγει,
οὗτο μὲν βλάπτει, διότι οἱ ἄνθρωποι πιστεύουν
ὅτι πᾶν τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῦ πηγάδει παρ'
μοῦ καὶ τότε θέλουν μὲν θεωρήσει ὡς ἐναν-
ίον τοῦ κυνήματος καὶ θέλει μὲν βλάψει. Διὰ
οὗτο ἐπιθυμῶ οἱ περὶ ἐμὲ ἄνθρωποι νὰ λέ-
ωσιν ἐκ συμφώνου ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν
προκάλεσε τὴν ἐπανάστασιν ταῦτην, ἀλλ' ὅταν
ἴπαξ ἔγεινε, συμφέρει καὶ πρέπει νὰ υποστη-
χῃχθῇ. Ταῦτα εἰπὲ καὶ εἰς τὸν Γαρδικιώτην ἐκ
μέρους μου ἔως νὰ τὸν ἴδω».

Τὴν διαταγὴν ταύτην ἔξεπλήρωσα, ἀλλ' οὐκ
ος λέγει δὲν ἔπειτε γένη, τῷδε δῆμῳ πρόσπει
ὰ προγονοῖσιν μεν. πλὴν προσβλέπει κακά

1 Βερδουαρίου. -- Σήμερον πάλιν τὸ πρωὶ
οἱ διαιταὶ μετὰ τοῦ Βασιλέως περὶ ἐπαναστά-
τεως ὅτι δὲν συμφέρει πλέον γὰρ ὀπισθοδο-
κήσῃ. Λέγοντ, εἶπον, ὅτι εἶνε πρόωρος. Μάλι-
τα, εἴτεν, οὐδὲ ἔγω δὲν εἴχον γνῶσιν τοῦ κι-
ῆματος αὐτοῦ, ἀλλ ἔβλεπον μόνον, ὅτι ἦτο

πιθανὸν νὰ γένῃ ἑπανάστασις εἰς τὰ μεθόρια καὶ προσεπάθουν νὰ εὑρεθῇ ἡ Ἑλλὰς ἔτοιμος, ἀλλ’ ἥδη ἔγινε καὶ δὲν συμφέρει νὰ ἐμποδισθῇ, ἀλλὰ πρέπει νὰ φροντίσωμεν διὰ τὴν εὔρεσιν χορημάτων, μεταχειρίσου καὶ σὺ δσα μέσα ἔχεις παρὰ τοῖς συμπολίταις σου διὰ συνεισφρούρας». Ἐξελθῶν τῶν ἀνακτόρων καὶ θεωρῶν τὴν ζέσιν τοῦ Βασιλέως καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ πράγματος, ἐνόμισα συμφέρον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν τῶν Χίων νὰ συνεισφέρωσιν οὗτοι ίκανὸν ποσὸν διὰ νὰ ἔξαλεῖψωσι τὴν ἰδέαν τῶν Ἑλλήνων ὅτι μόνον οἱ Χίοι, πλούσιοι ὅντες, δὲν συνεισφέρουν εἰς τὸ δημόσιον καλόν. Ἐκ τῆς ἰδέας ταύτης ὁρμούνται ἔσυλλογίσθην ὅτι ἥθελε κατορθωθῆναι εὐκολώτερον ὁ σκοπὸς ἐάν συστηθῇ ἐπιτροπὴ ἐκ μέρους Χίων ἔχοντων ὑπόληψιν μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν μας διὰ νὰ προσκαλέσῃ δλους τοὺς ἀπανταχοῦ εὑρισκομένους Χίους νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὸ μέγα ἐπιχείρημα καὶ τὸ κεφάλαιον ἀντὸ δέπειτα νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὸ μεταχειρίσθῃ. Ἡλπίζα οὕτως ὅτι ἡ φιλοτιμία τῶν Χίων ἥθελε κολακευθῆ καὶ ἡ ὑπόληψις τῶν Χίων ἥθελε σωθῆ κατὰ τοῦτο καὶ τὰ χρήματα ἥθελον συντελέσει εἰς τὸ σκοπόν. Ἐκ τῶν ἐνταῦθα εἵρισκομένων Χίων ἐνόμισα ὁρμοδιωτέρους τὸν Σταμάτην Δεκόζην Βούρων καὶ τὸν Λουκᾶν Ράλλην. Ἔκοινοποίησα ἀμέσως εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδέαν μου καὶ τὴν ἐνέργιαν, προσεκαλέσαμέν τινας ἄλλους συμπολίτας, οἵτινες συνήνεσαν ὁσαύτως καὶ τὴν ἐπιοῦσαν (2 Φεβρ.) προσεκαλέσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Στ. Βούρων συνέλευσιν τῶν Χίων εἰς ἡν τὴν παρενέρθησαν οἱ πλεῖστοι. Ἔγὼ δὲ πλέον δὲν ἥθελον νὰ φανῶ ἐνεργός ὃς ἐκ τῆς θέσεώς μου, ἀλλ’ ἔβαλα τὸν Βάμβαν νὰ διμήνῃ. Ἐνεκρίθη ἐπιτροπὴ τότε συγκειμένη παρὰ τοῦ Στ. Δεκ. Βούρων, Λουκᾶ Ράλλη, Στεφάνου Αγελάστου καὶ ἄντες Γραμματέως τοῦ Ἐμμανούὴλ Κοκκίνου. Τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης σκοπὸς ἦτο νὰ συνάξῃ χρήματα διὰ τὸν ὀρισμένον σκοπὸν παρὰ τῶν Χίων καὶ δέπειτα ἀκούσασα τὴν γνώμην τῆς συνελεύσεως νὰ διαθέσῃ.

Κατὰ προτροπήν μου καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως τὴν ὅποιαν ἔδωκα εἰς τὸν Κόκκινον, ἀφοῦ ἔλαβον τὴν συναίνεσιν τοῦ Βασιλέως συνέταξεν ὁ Κόκκινος ἔγκυλοι πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Χίους ἐκ μέρους τῆς ἐπιτροπῆς, τὴν ὅποιαν ἐπεδιώρωσα καὶ ἐτροποίησα καὶ τοιωτὴν ὑπέργοραψεν αὐτὴν ἡ ἐπιτροπὴ τῇ 5 Φεβρ. 1854, καὶ τυπωθεῖσα διὰ τὸ εἴκολόν ἐστάλη. Παρέδωκα εἰς τὸν Βασιλέα δύο ἀντίτυπα καὶ παρού-

σης τῆς Βασιλίσσης τὰ ἀνεγνώσαμεν καὶ τὰ ἐνέργιαν πληρούστατα καὶ ὁ Βασιλεὺς τὴν ἐπίγνωσην πολὺ εὐχαριστηθεὶς εἰς ἄκρον διότι εὐδόκειν ἐν αὐτῇ τὰς ἰδέας τον καὶ διότι ἡ σύνταξις ἦτο καλή. Εἰς τὸν παράγοραφον δὲ ἐκεῖνον εἰς τὸν δοποῖον λέγει ἡ ἔγκυλος ὅτι «οἱ πολῖται σεβόμενοι τὰ δρια, τὰ διποῖα τὸ πολιτικὸν καθήκον διαγράφει εἰς τὴν διαγωγὴν τῆς Κυβερνήσεως τοῦ φιλοπάτριδος καὶ μεγαλοψύχου Ἡμῶν Βασιλέως, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ συνδράμωσιν αὐθόρμητοι καὶ μὲ τὰ σώματα καὶ μὲ τὴν περιουσίαν κ.λ.π.», διαβαλεῖται τὸν Βασιλεὺς ἐθεώρησεν ὅτι ἡμέρης ὅτι Αὐτὸς δὲν εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ κίνημα καὶ τοῦτο δὲν τὸ θέλει ἡ Βασιλίσση λέγει ὅτι δὲν ἔξαγεται τοῦτο ἐκ τῆς περιόδου ταύτης καὶ εἶναι καλή νὰ μείνῃ οὗτος, ἀλλ’ ἀντὶ τοῦ φιλελληνοῦ Βασιλέως ὡς τινες τῶν πολιτικῶν πρωταριδος, καὶ οὕτω τὸ μετέβαλον δὲ Βασιλεὺς ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἀμφιβολίαν δεικνύων ὅτι μὲ πάντα τρόπον ἥθελε νὰ πεισθῇ ὁ λαός, ὅτι δὲν εἶναι ἐναντίος εἰς τὸ κίνημα τοῦτο, καὶ εὐρίσκω ὅτι εἶχε δίκαιον.

Παραβάλλω τὴν σημερινὴν παρατήρησίν τον μὲ δσα μὲ εἴπε διὰ τὸν Γρίβαν (δ. 30 Ιανουαρίου) μὲ τὰς κατ’ ἐπίδειξιν συναίνεσεις τον εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ εἰς τὰς παρουσιάσεις καὶ εἰς τὸ δημόσια μέρος καὶ γνωρίζων διὰ τὸ δωσικὸν κόμμα ἐπροστάθησε παντὶ σθένει νὰ ἐνοχοποιήσῃ τὸν Βασιλέα εἰς τὸ νὰ λάβῃ μέρος ὑπὲρ τοῦ κινήματος, διαδίδον ὅτι ὁ Φράγκος εἶναι ἐναντίος, διὰ πάντοτε ἔδειξεν ἐναντία φρονήματα εἰς τὴν αὖθησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπῆρχε τὴν Λύσιν ἐνεκά θηροκευτικῶν λόγων, αἱ δὲ διαβολαὶ αὗται εὑρισκον ἥκιον μεταξὺ τοῦ λαοῦ διστις εἶχεν ἐνθυμιασθῆ καὶ ἐκ τοῦ φυσικοῦ αἰσθήματος καὶ ἐκ τῶν ἀπερισκέπτων ὑπερβολικῶν ἐπιδείξεων καὶ ἐρεθισμῶν, διαβαλεῖται ἐπεισθῇ ὅτι διὰ ἐκληφθῆ σήμερον ἐναντίος εἰς τὸ κίνημα τοῦτο ἐκινδύνευε τὸν Θρόνον τοῦ καὶ ἡ σκέψις αὐτῇ μὲ φαίνεται δρόμη. Ο Βασιλεὺς ἐπειδύμει τὴν ἐπανάστασιν ταύτην καὶ ἐπιθυμεῖ εἰλικρινῶς τὴν αὖθησιν τοῦ τόπου ὅχι μόνον ἀλλ’ ἔχει ἐν εἴαστῷ τὴν ἰδέαν τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ’ ἐὰν δὲν τὸν ἐβίαζεν ἡ περίστασις αὐτῇ δὲν ἥθελεν ἐκτεθῆ εἰς τοσαύτας ἐπιδείξεις, αἵτινες δύνανται νὰ ἔχωσι κακάς συνεπείας ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τοῦ μετὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ὡς πρὸς τὴν παράκαιρον ἥξεν μετὰ τῆς Τουρκίας. Εἰς τὰς σκέψεις ταύτας τοῦ Βασιλέως πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἀλλή σημαν-

τική τις περίστασις ἡ ἰδέα καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς Βασιλίσσης. Ήτις πάντοτε ἔτρεφε ζωηρὰν τὴν ἰδέαν τοῦ μεγαλέον καὶ ἐπρόσμενεν ἀνυπόμονος τὴν περίστασιν. Μόλις δὲ αὐτῇ ἐφαίνετο πλησιάζουσα καὶ εὐθὺς ἐνεκολπώθη μετὰ ἀνενδότου καὶ ἐνεργοῦ. ζέσεως τὴν ὁδησίν προσλιπαροῦσα ἀδιακόπως τὸν Βασιλέα, διμούσα φανερὰ τὴν γνώμην τῆς εἰς τοὺς πάντας καὶ παρακινοῦσα καὶ εἰς τοὺς ξένους διπλωμάτας ἐκφράζομένη μὲ τρόπον διστις ἔφερε εἰς αὐτοὺς ἀμπηχαίναν καὶ ἐνίστε ἐκπληξιν. Δὲν πιστεύω ὅτι κάνει τοῦτο ὑπέκουοντα εἰς τὴν ἀποστολήν της ἐκπληξοφόρη τῆς Ἑλλασίδης ἐναντίων ὅλων τῶν ἐρχομένων εἰδήσεων καὶ ἐπισήμων ἐνίστε περὶ εἰρήνης ἔλεγεν δριστικῶς: «Ἀδύνατον ὁ πόλεμός εἶναι ἀφεντος ἡ Ρωσία δὲν θέλει ἐνδώσει». Ἀναφέρων μίαν ἡμέραν πρὸς αὐτὴν ὅτι ἀνέγνωσα εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς Δύσεως, περὶ συμβιβασμοῦ, μὲ ἀπεκρίθη. «Ἐγὼ δὲν ἀναγινώσκω πλέον ἐφημερίδας, διότι δὲν ἔξερον τί λέγουν εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ο πόλεμος εἶναι ἀφεντος».

μονίαν τελευταῖον ταξεδίον. Της πέρυσι.

Ἐν γένει καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασιλίσσα μ’ ἐφάνησαν πρὸς καιροῦ ἐκ τῶν διμιλιῶν τῶν διτὶ εἰχον πληροφορίας ἐκ τῶν γερμανικῶν ἵσως Αὐλῶν, διτὶ εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπίκειται νὰ γείνῃ μεγάλη μεταβολή. Ο Βασιλεὺς πρὸς ἐνδέ τους καὶ ἐπέκεινα μὲ εἴπεν εἰς διαφόρους δμιλίας διτὶ ἡ Τουρκία δὲν μένει δροία εἶναι, καὶ ἡ Βασιλίσσα μετὰ τὸν ἐπιστροφήν της ἐκ Τερμανίας ἐναντίων ὅλων τῶν ἐρχομένων εἰδήσεων καὶ ἐπισήμων ἐνίστε περὶ εἰρήνης ἔλεγεν δριστικῶς: «Ἀδύνατον ὁ πόλεμός εἶναι ἀφεντος ἡ Ρωσία δὲν θέλει ἐνδώσει». ሆναφέρων μίαν ἡμέραν πρὸς αὐτὴν ὅτι ἀνέγνωσα εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς Δύσεως, περὶ συμβιβασμοῦ, μὲ ἀπεκρίθη. «Ἐγὼ δὲν ἀναγινώσκω πλέον ἐφημερίδας, διότι δὲν ἔξερον τί λέγουν εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ο πόλεμος εἶναι ἀφεντος».

KNUT HAMSUN

ΠΑΝ*

Μυθιστόρημα

Σαστισμένος ἀπὸ τόση καλοσύνη, τραβήχθηκα παράμερα μὰ στιγμή, γιὰ νὰ χαρῶ μονάχος τὴν καρά μου. Υστερα ἀποχαιρετίσα τὸν γιατρὸ καὶ τοὺς ξένους του καὶ τράβηξα τὸν δρόμο μου. Τί καλοσύνη ποῦ μούδειξε, τί καλοσύνη! Πῶς θὰ μποροῦσα νὰ τῆς τὴν ξεπληρώσω; Τὰ χέρια μου δρούσαν νὰ νοτίζουν, μὰ γλυκεία κρυάδα μοῦ περνοῦσε τῆς φούχτες μου. Θεέ μου! ἔλεγα μὲ τὸν έαυτό μου, εἶνε τόση ἡ καρά μου, ποῦ τρεκλίζω σὰν μεθυσμένος καὶ τὰ μάτια μου βουδρώνουν, γιατὶ τὰ χέρια μου εἶναι δεμένα τί νὰ κάμω; Ἐφθασα ἀργὰ στὸ σπίτι μου. Φρόντισα νὰ περάσω πρῶτα ἀπὸ τὸν μῶλο καὶ νὰ φωτήσω ἐναντίον ψαρρᾶ, ἀν τὸ βαπτόμενον διαρρέει τὸν θρόνο μου νὰ φωτίσει τὸν θρόνο μου;

Δὲν ἔλειπα μάτι ὅλη τὴν νύχτα τὸ πρωτὶ ποῦ πήγα στὸ δάσος, τουρτούριζα, κατακουρασμένος, θερμιασμένος. Είχαν λοιπὸν γιορτὴ στὸ Σίφιλονδ κ’ ἔγω δὲν είμποροῦσα οὔτε νὰ πάω, οὔτε νὰ βρῶ καμμία πρόφασι. Ο κ. Μάκ εκάνει αὐτὴ τὴν γιορτὴν, γιὰ τὸν βαρῶνο. Μὰ ἔγω δὲν τρέχω στὸν νοῦ μου νὰ χολοσκάσω γιὰ χάρι τους, καταλάβατε;

Τὴν καταχνιά ἀπλωνότανε πικνή στὰ λακκάδια καὶ στὰ βουνά, μὰ παγωμένη θρασιάσια μοῦ μούσπενε τὰ ροῦχα μου καὶ τάκανε βαρειά, τὸ πρόσωπό μου ὑγρὸ καὶ παγωμένο. Ποῦ καὶ ποῦ κανένα ἀερόπικο ἀνεβοκατέβασε τοὺς κοιμισμένους ἀτμούς.

* Τοι γιγάντης ἡ ημέρα κ’ ἥρθε τὸ μούχωμα, ἡ καταχνιά μούκρωνε ὅλη τὴν τοποθεσία. Τριγύριζε ἔδω κ’ ἔκει, γιατὶ τίποτε δὲν μ’ ἔβιαζε χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω παραστρά-

* Ιδε σελ. 216.

τισα καὶ δρόμος μ' ἔφερε σὲ ἄγνωστα μέρη τοῦ δάσους. Ἐπὶ τέλους ἀκούμπῳ τὴν κάννα τοῦ τουφεκιοῦ μου σ' ἔνα δένδρο καὶ κυττάζω τὴν πυξίδα μου. Ἀφοῦ εἶδα τί δρόμο ἐπρεπε νὸς τραβήξω γιὰ νὰ βρεθῶ στὸ σπίτι μου, ἔκεινησα πάλι, λογαριάζων πῶς ή ὡρα θὰ ἥτον ἀπάνω - κάτω δικτὸς ή ἔννέα.

Κάτι ποῦ δὲν τὸ περίμενα μούτυχε. "Υστέρ απὸ μισὴ ὡρα δρόμο ἀκούω μουσική, λίγο μακρύτερα καταλαβαίνω τὸ μέρος ποῦ βρισκομαὶ εἴμαι στὸ Σιριλουνδ, κοντὰ στὸ μεγαλείτερο σπίτι. Είχα τάχα κάνει λάδος στὴν πυξίδα καὶ ἔπεισα ἀκριβῶς στὰ μέρη, ποῦ ἥθελα νὰ ξεφύγω; Μιὰ γνώριμη φωνή, η φωνὴ τοῦ γιατροῦ, μὲ προσκαλεῖ. Μὲ δόηγον στὸ σαλόνι.

"Ιπως τὸ σίδερο τῆς κάννας τοῦ τουφεκιοῦ μου είχε προκαλέσει καμμιὰ παρεκτρόπη στὴν πυξίδα. Μοῦ ξανάτυχε καὶ ἀλλοτε αὐτὸν τὸν χρόνο. Δὲν ξέρω κ' ἔγω τί νὰ εἰπῶ.

ΚΗ

"Απὸ τὴν ὡρα ποῦ ἥρθα καὶ διον τὸν καιρὸ είχα στὸν νοῦ μου πῶς ξέπαμα ἀσχήμα νάρθω σ' αὐτὴ τὴν διασκέδασι. Ὁ ἔρχομός μου μόλις παρατηρήθηκε, δύος δικόσμος ἔκει ἥτον ἀπασχολημένος, η Ἐδουάρδα μόλις μὲ χαιρέτισε. Ἐπινα κ' ἔγω, ἔπινα ὡς ποῦ ζαλίσθηκα καὶ μολονότι καταλαβαίνω πῶς δὲν μὲ καλόβλεπαν καὶ πολὺ στὸ σπίτι: μολοντοῦτο ἔμενα. Ὁ κ. Μάκ χαμογελοῦσε, μὲ μιὰ ἔκφρασι καλοσύνης. Φοροῦσε φράκο, τὴ φρεσιὰ ποῦ τοῦ πήγαινε καλλίτερα ἀπὸ διες. Πανταχοῦ παρών, γινόταν χίλια κομμάτια γιὰ τοὺς καλεσμένους του, χρόευε δύοις τοὺς χορούς, γελοῦσε, χωράτευε. Τὰ μάτια του κρύβανε μυστικοὺς στοχασμούς.

Μιὰ συναιλία ἀντηχοῦσε ἀπὸ δύο τὸ σπίτι. Ὁ χορὸς γινόταν σὲ πέντε δωμάτια, χώρια ἀπὸ τὴ μεγάλη σάλα. Ὁταν ἔφθασα ἔγω, μόλις είχαν προσφέρει τὸ σουπέ. Ὑπηρέτριαις, στὸν ἀτμό, κουβαλοῦσαν ποτήρια, κρασί, μπρικάκια μὲ καρέ, ποῦ δέστραφτε τὸ μπάκιο τους, σιγάρα, πίπες, γλυκίσματα καὶ διπορικά. "Ολα ήσαν ἀφθονα, φαγώσιμα καὶ φωτα.

Η Εῦα βοήθησε στὸ μαγειρό μιὰ στιγμὴ τὴν πήρε τὸ μάτι μου.

"Ολαὶ οἱ περιποίησεις ήσαν γιὰ τὸν βαρῶνο ἔκεινος δύως ἀπέφευγε νὰ πολυφάνεται καὶ ἥταν διακριτικός καὶ συμμαζεμένος στοὺς τρόπους του. Φοροῦσε καὶ αὐτὸς φράκο, μὲ τὴς οὐρὲς τσαλακωμένες ἀκόμα ἀπὸ τὸ

σεντοῦκι. Μιλοῦσε συχνὰ μὲ τὴν Ἐδουάρδα καὶ τὴν ἔπερνε πάντα ἀποτίσω. Δὲν μποροῦσα νὰ τὸν χωνέψω, δοσ περοῦσε η ὡρα καὶ περισσότερο. Κάθε φορὰ ποῦ ἔπεφταν τὰ μάτια μου ἀπάνω του, στραβομούριαζα κοντὰ καὶ γύριζα ἀλλοῦ. "Οταν μοῦ μιλοῦσε τοῦ ἀπαντοῦσα ξερὰ-ξερὰ καὶ δάγκωντα τὰ χελιά μου.

Θυμοῦμαι ἔνα περιστατικό, ἔκεινη τὴ βραδειά. Μοῦ μιλοῦσε μιὰ μικρὴ ξανθούλα. Τῆς ἔλεγα μιὰ ίστορία, ποῦ τὴν ἔκανε καὶ γελοῦσε, μιὰ διήμαντη ίστορία, ποῦ ίσως καθὼς βρισκόμουντα στὸ κέφι, τὴν ἔλεγα νόστιμα. Γύρισα καὶ εἶδα πίσω μου τὴν Ἐδουάρδα. Μοῦ χάρισε μιὰ καλόβουλη ματιά ὑστερα ἀπὸ λίγο, πήρα ίδιαιτέρως τὴν μικρὴ ξανθούλα, γιὰ νὰ τῆς ξαναπῶ ἔκεινα ποῦ ἔλεγα. Δὲν ἔχω λόγια νὰ πῶ πόσο καλὸ μούκαμε αὐτὴ η ματιὰ τῆς Ἐδουάρδας, ἔμένα ποῦ ἔνοιωθα τόσῃ μοναξιὰ ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποῦ ἥρθα. Αμέσως τὸ μναλό μου πήρε ἄλλο δρόμο: ἔγινα χαρούμενος, ἀνακατωνόμουν μὲ δύο τὸν κόσμο, μιλοῦσα πολὺ. Δὲν πιστεύω, νάπαμα καμμιὰ χωριατιά.

"Ημοννα ξέω στὴ σάλα, δταν η Εῦα, μὲ μιὰ ἀπλάδα στὸ χέρι, βγῆκε ἀπὸ μέστα. Μὲ κινταξε, ἥρθε κοντά μου, μούπτιασε βιαστικὰ τὸ χέρι, χαμογέλασε καὶ χάθηκε. Δὲν εἴπαμε λέξι. Καθὼς γύρισα πάλι στὴ σάλα τοῦ χροοῦ, εἶδα στὸ ξυπασμα τὴν Ἐδουάρδα, ποῦ μὲ κύνταξε στὰ μάτια.

"Ἐξαφνα τὴν ἀκούω νὰ φωνάζῃ δυνατά:

— Φαντασθήτε, κύριοι, δι λοχαγὸς Γκλάν έχει συνεντεύξεις στὴ σάλα μὲ τῆς ὑπηρέτριες!

Πολλοὶ τάκουσαν αὐτὰ τὰ λόγια. Ἐκείνη γελοῦσε, σᾶν νάλεγε κανένα ἀστεῖο, μὰ τὸ πρόσωπό της ἥταν πολὺ χλωμό.

— Εγώ, χωρὶς νάπαντήσω, μουρμούρισα:

— Καλὲ ἔτοι ἔτυχε! αὐτὴ ἔβγαινε... ἔγω ήμουνα στὴ σάλα.

Μία ώρα πέρασε ἀπάνω - κάτω. Ἐνα ποτῆρι χύθηκε στὸ φόρεμα μιᾶς κυρίας. Η Ἐδουάρδα ἔφωναξε ἀμέσως:

— Φυσικὰ δ κ. Γκλάν θὰ τάκαιμε πάλι θάλασσα!

Δὲν ήτο δυνατὸν νὰ είμαι ἔγω, γιατὶ ἔγω ήμουν στὴν ἄλλην ἀκρη τῆς σάλας. Ἀρχισα κ' ἔγω νὰ πίνω καὶ δὲν τὸ κουνοῦσα κοντὰ ἀπὸ τὴν θύρα: ἔκει δὲν ἥτον φόρβος τούλαχιστον νὰ ξυποδίξω τοὺς χορευτάς.

Οἱ περισσότεραις κυρίαις τριγύριζαν τὸν βαρῶνο. Ἐκείνος ἔλεγε πῶς λυπεῖται ποῦ ἔχει κλείσει πιὰ τὰς συλλογάς του στὰ κιβώτια του.

Είχαν πολὺ ἐνδιαφέροντα πράγματα αἱ συλλογαὶ αὐταὶ, φύκια τῆς Λευκῆς Θαλάσσης, ἀργιλλῶδες χῶμα ἀπὸ τὰ Νησάκια, πέτρες ἀπὸ τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης. Οἱ κυρίαις καμάρωναν μὲ περιέργεια στὰ κουμπιά τοῦ πουκαμίσου του τὸ στέμμα μὲ τῆς πέντε ἀκίδες, ἐμβλῆμα τῆς βαρωνίας του. "Οσο γιὰ τὸν γιατρὸ κανεὶς δὲν τὸν ἐπρόσεχε η ἀγαπημένη τοῦ φράσις: «Κακὸς ψόφος!» δὲν είχε καμμιὰ πέρασι. Μολοντοῦτο κάθε φορὰ ποῦ μιλοῦσε η Ἐδουάρδα, ἔκανε τὸν καμπόσο, τῆς ἔμπταινε στὴ μύτη καὶ τῆς ἔπαιρε τὸν ἀέρα μὲ τὴν ὑπεροχή του.

— Ως ὅτου νὰ περάσω τὴν πεδιάδα τοῦ Αχέρωνος.

Ἐκείνος τὴν ἔρωτησε:

— Εἴπατε νὰ περάσετε...

— Τὴν πεδιάδα τοῦ Αχέρωνος. Δὲν τὸ εἴπαστα;

— Κάποτε ἀκούσα νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸν Αχέρωνα ποταμόν. Αὐτὸν θέλετε νὰ πήτε βέβαια.

Μιὰ ἄλλη ημέρα ἔλεγε πῶς ἔχει διαπεραστικὴν δρασι, «μάτια . . .»

— Λυγκέως διέκοψε δι ποντὸς ἀνθωπάκος.

— Ναί, ναί, μάτια Λυγκέως.

— Ενχαριστήσατε με ποῦ σᾶς βοήθησα. Η-μιον βέβαιος πῶς θέλετε νὰ πήτε «Αργού δύματα».

Ο βαρῶνος σήκωσε τὰ φρύδια του καὶ τὸν ἔρωιψε μιὰ ξαφνισμένη ματιὰ ἀποτάνω ἀπὸ τὰ χονδρά του ματογυάλια. Ο γιατρὸς δύως δὲν ἔφαινότανε καθόλου συγκινημένος. Πεντάρα δὲν ἔδινε γιὰ τὸν βαρῶνο!

Οι χοροὶ είχαν ἀνάψει. Ἐγώ τὰ κατάφερα νὰ πιάσω δύμιλες μὲ τὴν δασκάλισσα τῶν κοριτσιῶν τοῦ πρεσβυτερείου. Μιλοῦμε γιὰ τὸν πόλεμο τῆς Κοιμαίας, τὰ γεγονότα τῆς Γαλλίας, γιὰ τὸν Ναπολέοντα Γ'. καὶ γιὰ τὴν προστασίαν του πρὸς τοὺς Τούφρους.

Η Ἐδουάρδα μᾶς πλησιάζει, σταματᾷ μπροστά μου καὶ λέει:

— Μὲ συγχωρεῖτε, κύριε λοχαγέ, πῶς σᾶς ἔπιασα στὴ σάλα. Δὲν τὸ ξανακάνω πιά.

Τάλεγε καὶ γελοῦσε ἀκόμα, χωρὶς νὰ μὲ κυττάῃ δύμως.

— Δεσποινὶς Ἐδουάρδα, τῆς είπα, κάμετέ μου τὴ χάρι νὰ τελειώνετε ἐπὶ τέλους.

Η φωνή της ἥτον ἀγριεμένη καὶ η φυσιογνωμία της πολὺ ἔθιστη. Συλλογίσθηκα τὸν γιατρὸ καὶ σήκωσα κ' ἔγω τὴς πλάτες μου,

δπως θάκανε κι' αὐτός. Ἐκείνη ξαναεῖπε:

— Γιατὶ δὲν πάτε στὸ μαγειρό. Η Εῦα εἶνε ἔκει. Μοῦ φαίνεται πῶς ἔκει εἶνε η θέσις σας.

Καὶ μοῦροιξε μιὰ ματιὰ πῦρ καὶ μανία.

— Δὲν φοβεῖσθε, δεσποινὶς Ἐδουάρδα, μὴν τύχη καὶ πάρωμε στὸ σοβαρὸ τὰ λόγια σας;

— "Οχι.. . γιατί.. . Κι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνη.

Τι θέλετε νὰ πήτε;

— Δὲν ήξερετε τί λέτε κάποτε. Παραδείγματος χάριν ἔγω κατάλαβα πῶς μοῦ εἴπατε, δτι η θέσις μου εἶνε στὸ μαγειρό. Κάποια παρεξήγησης θὰ ἦνε χωρὶς ἄλλο. Τὸ ξέρω καὶ πῶς δὲν είχατε σκοπὸ νὰ μὲ προσβάλετε.

Τραβήχθηκε λίγα βήματα Κατάλαβα πῶς ξεκοσκίνει αὐτὰ ποῦ τῆς είπα. "Εξαφνά ξαναγίθησε κοντά μου καὶ είπε μὲ βαρειά της καρδιά.

— Δὲν ήτο παρεξήγησης, κύριε λοχαγέ. Μὲ τὰ σωστά μου σᾶς ξετείλα στὸ μαγειρό.

— Ἐδουάρδα! έφωναξε η δασκάλισσα ξαφνισμένη.

Ἐγώ ξανάρχισα τὴν δυμιλία μου γιὰ τὸν πόλεμο καὶ τὴν κατάστασι τῆς Κοιμαίας. Ο νοῦς μου ἔτοεχε μακρυά. Είχα ξεμεθύσει ἐντελῶς, ήμουν δύμως τόσο ταραγμένος, ποῦ θαρροῦσα πῶς η γῆ ἀνοιγε νὰ μὲ καταπιῇ. Δὲν ήξερα τί έκανα. Σηκώθηκα νὰ φύγω. "Ο γιατρὸς μ' ξεπόδισε.

— Ακούσα τὸ έγκωμιό σας, πρὸ διλίγου, μοῦ είπε.

— Τὸ έγκωμιό μου; 'Απὸ ποιόν;

— 'Απὸ τὴν Ἐδουάρδα. Είνε ἔκει κάτω στὴ γωνιά καὶ δὲν ξεκολλᾷ τὸ μάτι της ἀπόπανω σας. Ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσω τὸ ξερωτικό της βλέμμα. Λέει σὲ δύο τὸν κόσμο, πῶς σᾶς θαυμάζει.

— Πολὺ καλά, είπα καὶ γέλασα.

Άλλοιμονο μιὰ σωστὴ ίδεα δὲν είχα στὸ κεφάλι μου! Πηγαίνω κοντὰ στὸν βαρῶνο, σκύβω ἀπάνω του σὰν νάθελα νὰ τοῦ μιλήσω καὶ τοῦ φτύνω στὸ αὐτό.

Τινάχθηκε καὶ μὲ κύνταξε σὰν χαζός ἀργότερα τὸν εἶδα ποῦ ἔλεγε στὴν Ἐδουάρδα δι της ἔγινε. Ἐκείνη φαινότανε πολὺ δυσαρεστημένη. Χωρὶς ἄλλο συλλογιζότανε τὸ γοβάκι της ποῦ πέταξε στὴ θαλάσσα, τὰ ποτήρια ποῦ είχα τὴν δυστυχία νὰ σπάσω, δύες τῆς χωριατικὲς ποῦ μοῦ βάραιναν τὴν ψύχη μου. Ντρεπόμουνά ἔγω δι τὸν γιατρὸ μου, δπου γύριζα ἔβλεπα ποῦ μὲ κύνταξε δι ποτήρια στούς ξαφνισμένος, μὲ φρικτὰ βλέμματα. Θαρ-

ροῦσα πῶς θαλασσονιγόμουν. Χωρὶς νὰ χαιρεῖται κανένα, χωρὶς νὰ εὐχαριστήσω κανένα, τῶστριψα καὶ βγῆκα ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι.

ΚΘ

Ο βαρῶνος ἔτοιμόζεται νὰ φύγῃ. Θὰ γεμίσω τὸ τουφέκι μου καὶ θὰ πάω στὸ βουνὸν νὰ φέξω μιὰ τουφεκιά πρὸς τιμὴν τοῦ καὶ πρὸς τιμὴν τῆς Ἐδουάρδας. Θάνοῖξω ἔνα βαθὺ φουρνέλο καὶ, πάντα πρὸς τιμὴν τους, θὰ τινάξω στὸν δέρα ἔνα πελώριο κομμάτι ἀπὸ τὸν βράχο, ποῦ θὰ κατρακυλίσῃ μὲ τρομακτικὸν θόρυβο στὴ θάλασσα, τὴν ὥρα ποῦ θὰ περνᾷ τὸ βατόρι. Ξέρω ἔνα μέρος, ποῦ δὲ βράχος εἶνε σχισμένος βαθειά ἔνα σωρὸ πέτραις γκρεμίσθηκαν ἀποκεῖ ὡς τὸ γιαλό. Κάτω-κάτω εἶνε μιὰ σκάρα ποῦ καλαφατίζουν τῆς βάρκες.

— Δυὸ σίδερα γιὰ φουρνέλλα, λέω στὸν σιδηρουργό.

Μοῦ τὰ ἔτοιμασε.

Η Εὔα αὐτὴ τὴν στιγμὴ πηγαίνει ἔνα ἀπὸ τέλλογα τοῦ κ. Μάκ ἀπὸ τὸν μῶλο στὸν νεόδυμο. Σπάζει στὴ δουλειὰ σᾶν ἄνδρας καὶ κουβαλεῖ σακκιὰ μὲ σιτάρι καὶ ἀλεύρι. Τὴν ἀπαντὼ στὸν δρόμο, τὸ πρόσωπό της λάμπει ἀπὸ δροσιά.

Θεούλη μου! τί ἔρωτα ποῦ κρύβει τὸ χαμόγελό της! Κάθε βράδυ τὴν ἀπαντοῦσα.

— Φαίνεσαι σᾶν νὰ μὴν ἔχῃς καμμιὰ λύπη μέσα σου, Εὔα μου, λατρευμένη μου Εὔα!

— Μὴ λές λατρευμένη σου. Εἴμαι φτωχύλα ἀγράμματη γυναῖκα, μιὰ θὰ σοῦ εἴμαι πιστὴ... θὰ σοῦ εἴμαι πιστὴ κι' ἀς εἶνε νὰ δώσω καὶ τὴ ζωὴ μου γιὰ σένα. Ο κ. Μάκ δῆλο καὶ γίνεται αὐτοτρόπεος μαζὶ μου, μὰ δὲν δίνω μιὰ πεντάρα. Μπαίνει μέσα στὸ σπίτι μανιωμένος, μὰ ἔγω δὲν τοῦ λέω λέξι. Τῆς προάλλες μ' ἀρπαξε ἀπὸ τὸ χέρι. Τὸ πρόσωπό του ἡταν μαυροκίτρινο. Έγώ δμως ἔναν καῦμό.

— Τί καῦμό;

— Ο κ. Μάκ σὲ φοβερίζει. Μοῦ εἶπε: «Α! τὸν λοχαγὸν λοιπὸν μοῦ ἔχεις στὸν νοῦ σου». Έγὼ τοῦ εἶπα: «Ναί, εἴμαι δική του». — «Περίμενε λιγάκι, μοῦ εἶπε, καὶ θὰ τοῦ δώσω ἔγω τὰ πατούτσια στὸ χέρι». Χθὲς μοῦ τὰ εἶπε αὐτά.

— Δὲν βαρείσαι, καλέ. . Εὔα, μ' ἀφίνεις νὰ ἴδω τὰ ποδαράμια σου, νὰ ἴδω δὲν εἶνε πάντα ἔτοι μικρούλια. Κλείσε τὰ μάτια σου κι' ὄφισέ με νὰ ἴδω!

Πέφτει στὴν ἀγκαλιά μου μὲ κλειστὰ μάτια, δῆλο ἀνατριχίλα.

Α

Νάμαι στὸ βουνό! Πασχίω νάνοιξω τὸ φουρνέλλο μου. Γύρω μου ἡ φθινοπωρινὴ ἀτμοσφαῖρα ἔχει μιὰ κρυσταλλένια διάφρανεια καὶ τὰ χτυπήματα τοῦ φουρνέλλου ἀντηχοῦν γύρω, μὲ τὸν μονότονο χρόνο τους. Ο Αἴσωπος μὲ κυττάζει σᾶν νὰ μ' ἐρωτᾷ τὶ κάνω. Τὸ στῆθος μου φουσκώνει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἀπὸ μιὰ ζωηρὴ εὐχαριστησι. Κανεὶς δὲν ἡξερεῖ πῶς βρίσκομαι ἐδω-πέρα στὴν ἐρημιά.

Τὰ τεξιδιώκια πουλιά ἔχουν φύγει. Μόνο οἱ μελισσοφάγοι καὶ κανένας ἐρημος στουργίτης μένουν ἀκόμα ἀνάμεσα στὰ ξερολίθαρα καὶ στοὺς θάμνους. Τοίσου! Τοίσου! «Ολα ἀλλαξαν δψι, καὶ οἱ σημύδαις οἱ ζαρωμέναις φίληνον μιὰ ματωμένη νότα δίπλα στὰ σταχτιὰ λιθάρια.» Εδῶ ἔνα γαλάζιο καμπανέλλι, ἔκει μιὰ ἀγριομέλισσα ἀργοσαλεύει ἀπάνω ἀπὸ μιὰ ἐρεική. Η ἀλκυών ξυγιάζει τὰ φτερά τῆς στὸν ἀρέα, μὲ τὸν λαμπὸ τετωμένο.

Μὲ τὸ δειλινό, κρύβω τὰ ἐργαλεῖα μου κάτω ἀπὸ μιὰ πέτρα καὶ ξεκουράζομαι. «Ολα κοιμοῦνται γύρω μου, τὸ φεγγάρι ψηλώνει ἀργά-ἀργά κατὰ τὴν τραμουντάνα, τὰ βουνὰ ἀπλώνουν τὴς γιγάντιες σκιές τους. Καθὼς εἶνε γεμάτο τὸ φεγγάρι μοιάζει μὲ νησάκι ποῦ δίναψε καὶ καίει ἡ μὲ κάποιο πρόσωπο, γρίφου, ἀπὸ μπακίρι ποῦ μὲ ξαφνίζει. Ο Αἴσωπος κάθεται στὰ καρφιά.

«Τί θέλεις, Αἴσωπε; «Οσο γιὰ μένα, ἔγω ἀπόκαμα νὰ βασανίζωμαι καὶ τὸ πῆρα ἀπόφασι νὰ πνίξω τὸν πόνο μου στὴ λησμονησιά. «Ησυχά! μὴ μὲ σκοτίζῃς»... Η Εὔα μ' ἐρωτᾷ: Μὲ συλλογίζεσαι καμμιὰ φορά; — Πάντα σὲ συλλογίζομαι. — Σ' ἀρέσει νὰ μὲ συλλογίζεσαι; — Ναί, μᾶρεσει. — Τὰ μαλλιά σου ἀρχίσαν κι' ἀσπρίζουν — Ναί, ἀρχίσαν κι' ἀσπρίζουν. — Κάποια ἔννοια μήπως; — Κ' ἔγω τῆς λέω: «Ισως!» Καὶ ἡ Εὔα μοῦ λέει: «Μονάχα ἔμένα συλλογίζεσαι, τὸ ξέρω»...

— Αἴσωπε, κάτω, μὴν κουνιέσαι καθόλου, ἔχουμε ἄλλες δύμιλες τώρα.

Τὸ σκυλί φαίνεται σᾶν νάρχη κάποτε δυνατὴ στενοχώρια: φουθουνίζει καὶ μοῦ τραβάει τὰ ρούχα μὲ τὰ δόντια του. Αποφασίζω νὰ κατεβῶ κάτω στὸν κάμπο μὰ δὲ σκύλος μου τρέχει μπροστὰ καὶ μὲ κυττάζει σᾶν νὰ μοῦ λέγω πῶς περπατῶ σιγά. Μιὰ κοκκινάδα φαίνεται

στὸν οὐρανὸν ἀπάνω ἀπὸ τὰ δένδρα· γεηγορεύω τὸ βῆμα μου. Μιὰ πελώρια φωτιὰ σκορπίζει φλόγες μπροστὰ στὰ μάτια μου. Σταματῶ σαστισμένος: τὸ καλύβι μου κατεται.

ΛΑ

Τὴν φωτιὰ τὴν ἔβαλε δ κ. Μάκ τὸ κατάλαβα ἀμέσως. Τὰ δέρματα τῶν ἀγρίων ζώων ποὺ είχα, οἱ φτερούγαις τῶν πουλιῶν, διβαλσαμωμένος ἀετός μου, είχαν φουντώσει δλα. Τί νὰ γίνη; Κοιμήθηκα δυὸ νύχτες στὸ υπαιθρό, μὴ θέλων νὰ ζητήσω τὴν φιλοξενία τοῦ ίδιοπτήτου τοῦ Σίριλουνδ. Επιτέλους ἀποφάσισα νὰ ἔνοικιάσω κοντὰ στὸν μῶλο ἔνα καλύβι φαράδικο, ἀκατοίητο πρὸ καιροῦ, ἀφοῦ πρῶτα βούλωσα τὴς ζαραμάδες τους μὲ ξερὰ φύκια. Εστρώσα καὶ καμποτοσα ξερὰ κόρτα καὶ κοιμώμουν ἀπάνω.

Η Ἐδουάρδα μοῦ μήνυσε, πῶς έμαυθε τὰ διατρέξαντα καὶ μοῦ πρόσφερε, ἐκ μέρους τοῦ πατέρα της, ἔνα δωμάτιο στὸ Σίριλουνδ. Η Ἐδουάρδα πονετική! . . . μεγαλόδωρη . . . Δὲν ἀποκρίθηκα καθόλου, γιατί, δόξα τῷ Θεῷ, είχα ἔνα μέρος νάκουμπησώ τὸ κεφάλι μου. Η σιωπή μους αὐτὴ, ποῦ υποδέχθηκε τὴν προσφορὰ τῆς Εδουάρδας, ήτον γιὰ μένα πηγὴ μιᾶς ὑπερήφανης χαρᾶς. Τὴν ἀπήντησα μιὰ ἡμέρα, ἀκούμπιομένη στὸ χέρι τοῦ βαρώνου τοὺς ἔρριξα μιὰ ματιὰ καὶ τοὺς χαιρέτισα ψυχρά.

— Δὲν θέλετε νὰ κατοικήσετε στὸ σπίτι μας, κύριε λοχαγέ;

— Τώρα βολεύθηκα στὴ νέα μου κατοικία.

Τὸ στῆθος τῆς πηγανοερχόταν ἀπὸ τὴν ταραχή.

— Δὲν θὰ σᾶς φάμε στὸ σπίτι μας.

Κάποια εὐγνωμοσύνη μοῦ μαλάκωσε τὴν καρδιά: δὲν ἡμουν ὅμως σὲ κατάστασι νὰ μιλήσω. Ο βαρῶνος ἀπομακρύνθηκε σιγά-σιγά.

— Δὲν θέλατε πιὰ νὰ μὲ ίδητε στὰ μάτια σας; μ' ἐρωτήσε.

— Σᾶς εὐχαριστῶ, δεσποινὶς Εδουάρδα, ποῦ

μοῦ προσφέρατε τὴν φιλοξενία σας, σᾶν ἐκάρκε τὸ καλύβι μου. Ή προσφορὰ ἡτον μεγαλείτερη ἀκόμα γιατὶ τὴν δυστυχία αὐτὴ τὴν χρεωστῶ στὴν καλὴ διάθεσι τοῦ πατέρα σας.

Τῆς μιλούσα ξεσκούφωτος. Εκείνη ἔβαλε μιὰ φωνή:

— Χριστὲ καὶ Παναγία! Δὲν θέλετε λοιπὸν νὰ μὲ ξαναϊδῆτε πιὰ στὰ μάτια σας;

— Ακούσθηκε ἡ φωνὴ τοῦ βαρώνου.

— Ο βαρῶνος σᾶς φωνάζει, τῆς εἶπα μὲ μιὰ βαθύτατη υπόκλισι.

Ανέβηκα πάλι στὰ ψηλώματα γιὰ νάνοιξω τὸ φουρνέλλο μου. Τίποτε πιὰ δὲν θὰ μὲ κάνη νὰ χάσω τὴν ψυχραιμία μου. Στὸν δρόμο ποὺ πήγαινα εἶδα τὴν Εὔα. Τῆς φωναξα:

— Τὸ βλέπεις λοιπόν, δ κ. Μάκ, δὲν θὰ τὸ καταφέρῃ νὰ μὲ διώξῃ ἀποδῷ. Εβαλε φωτιὰ στὸ καλύβι μου κ' ἔγω βρῆκα ἄλλο . . . Ποὺ πᾶς, Εὔα;

Κράτοῦσε ἔνα πινέλλο κ' ἔνα κουβᾶ γεμάτον κατρόμι. Ο κ. Μάκ είχε σκαρώσει μιὰ καινούρια βάρκα καὶ ἡ βάρκα αὐτὴ ήτον ἀπάνω στὴ σκάρα, κάτω ἀπὸ τὸ βουνό. Η Εὔα πήγαινε νὰ τὴν κατραμάσῃ. Ο κ. Μάκ δὲν τὴν ἀφίνει βῆμα κ' ἐπρεπε νὰ ὑπακούσῃ.

Μὰ γιατί τάχα ἡ δουλιὰ αὐτὴ νὰ γίνῃ πὸ ξηρμό αὐτὸν περιγιάλι; Γιατί νὰ μὴ γινότανε στὸν μῶλο;

— Ετοί τὸ ιθελε δ κ. Μάκ.

— Εὔα, ἀγαπημένη μου Εὔα, σὲ μεταχειρίζονται σᾶν σκλάβα καὶ δὲν παραπονέσαι! Χαμογελᾶς κ' ἔνα κῦμα ζωῆς ἀνάρρενει ἀπὸ τὸ χαμόγελό σου, μέσα στὴ σκλαβιά!

Οταν ἔφθασα κοντὰ στὸ φουρνέλλο μου, εἶδα ξαφνισμένος, πᾶς είχαν περάσει ἀνθρώποι ἀπόκει. Γνώρισα τὰ πατήματα τοῦ κ. Μάκ, ἀπὸ τὰ μακρούλα υποδήματά του. Πᾶς είχε φιάσει τάχα ὡς ἐκεῖ; Κύταξα δλοτρόγυρο, μὰ δὲν εἶδα κανένα. Ο νοῦς μου δὲν πῆγε σὲ κακό.

— Αρχισα νὰ κτυπῶ μὲ τὸ στηλιάρι, χωρὶς νὰ φαντάζωμαι τὴν δυστυχία ποῦ μὲ περίμενε.

— Επεται συνέχεια.

Μετάφρ. ΙΙ. Ν.β.

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

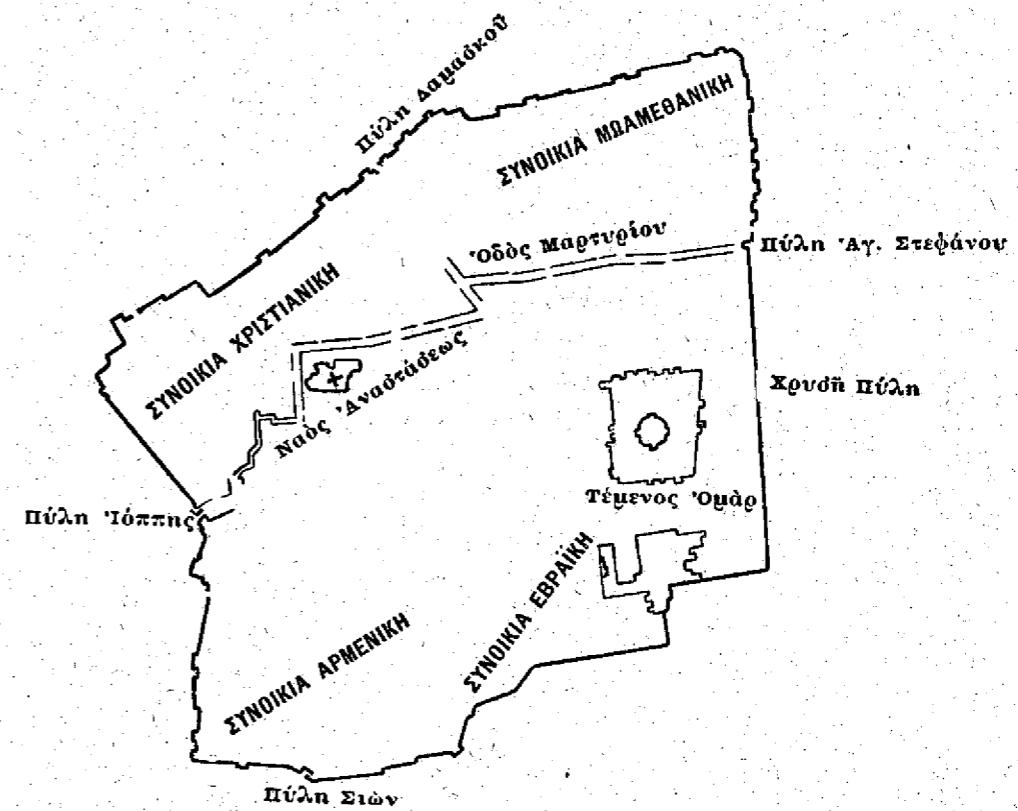
ΑΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

Διάλεξις Σ. Λοβέρδου.

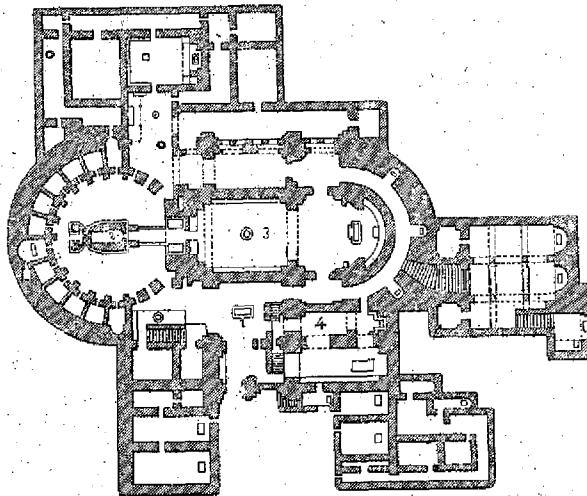
Μαν εἰκόνα τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ μίαν περιγραφὴν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως μὲ μάτια χριστιανοῦ καὶ μὲ μάτια θετικιστοῦ καὶ μὲ ζωγράφου μάτια μᾶς ἔδωσεν εἰς τὴν διάλεξιν του τῆς παρελθόνσης Κυριακῆς δ. κ. Σ. Λοβέρδος. Τοπογραφικὸν πίνακες τῆς πόλεως καὶ τοῦ ναοῦ ἔχοντις μευσαν διὰ τελειοτέραν ἀναπαράστασιν τῶν περιγραφομένων. Ἡ Ἱερουσαλήμ ἀναπαρεστάμην οὕτω ἐντὸς τῶν παλαιῶν τειχῶν της, τὰ δόποια τόσες φορές ἐκομηνίσθησαν ἀπὸ τοὺς ἐκπορθητάς της καὶ τόσες φορές ἀνηγρέθησαν πάλιν κραταιὰ καὶ γιγάντια δόλγυρα ἀπὸ τὴν αἰώνιαν πόλιν.

Μὲ τέσσαρας κυρίας πύλας συγκοινωνεῖ ἔξωτε-
ρικῶς ἡ πόλις: τὰς πύλας Ἱόπης, Δαμασκοῦ, Ἀ-
γίου Στεφάνου καὶ Σιών. Ἡ πέμπτη πρὸς ἀνατο-
τολάς, ἡ Χρυσῆ Πύλη, διὰ τῆς ὁποίας διῆλθε
τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων ὁ Ἰησοῦς, ἐκλεισθη
ἔκτοτε καὶ παραμένει ὡς ἀνάμνησις τοῦ τε-
τελευταίου γηίνου θριάμβου τὸν ὅποιον ἐγεύθη
πρὸ τοῦ μαρτυροῦντος ὁ Ἰησοῦς. Ἐντὸς τῆς
πόλεως, διηγημένης εἰς τέσσαρας διακεκριμέ-
νας σύνοικίας, τὴν Χριστιανικὴν βροειδούτι-
κῶς, τὴν Μωαμεθανικὴν βροειοανατολικῶς,
τὴν Ἀρμενικὴν νοτιοδυτικῶς, καὶ τὴν Ἐβραϊ-
κὴν νοτιοανατολικῶς, μετὰ τὸν Ναὸν τῆς Ἀνα-
στάσεως, τὸ ἐνδιαφερόντερον μέρος εἶνε τὸ
>NNθρωμα Μορία παρὰ τὴν Ἐβραϊκὴν συνοικίαν
ἔπι τοῦ ὅποιον εὑρίσκεται τὸ περίφημον Τέ-
μενος Ὁμάδος καὶ ἵτο ἄλλοτε δι περίλαμπρος
ναὸς τοῦ Σολομῶντος, τὸ ἀρχιτεκτονικὸν μεγα-
λούργημα τοῦ 10ου αἰῶνος, ἀπὸ τὸν ὅποιον
τίποτε δὲν διεσώθη πλὴν τῶν πολυδιδάλων
ὑπονείων αποδῶν.

Τὸ Τέμενος Ὁμάδο, τὸ δποῖον φάλνεται εἰς τὸ παρατιθέμενον σχέδιον, εἶνε τὸ ιερώτερον μετὰ τὴν Μέκκαν προσκύνημα τῶν Μωαμεθανῶν. Εἶνε ἀδύνατον δι' ἀπλῶν περιγραφῶν σχημάτων καὶ χρωμάτων νὰ δοθῇ ίδεα τοῦ

τοῦ ἀποτίουν ἔνθερμον καὶ μυχίαν, δύναται νὰ παρέλθῃ ἀνάλγητος, ἀδάκρυτος καὶ ἀπαθῆς. Φέρει παντοῦ τὴν σφραγίδα τῆς παλαιᾶς λατρείας, τῆς καθογιάσεως διὰ τῆς προσευχῆς περασμένων γενεῶν ἐπὶ σειράν αἰώνων ὁ τερόστιος ναός. Ἡ ἔξωτερη πύλη (9) κοσμεῖται ἀπὸ κίονας κορινθιακοῦ ρυθμοῦ καὶ φέρει ἐπὶ τοῦ διαζώματος ἀναγλύφους παραστάσεις τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ τῆς τελετῆς τοῦ Νικτῆρος; μαυρισμένας ἀπὸ τὴν πόλυκαιρίαν. Τὸ ἔσωτερον τοῦ ναοῦ ἀποτελεῖ λαβύρινθον ἀδιέξοδον. Ἐκτὸς τῶν τριῶν κυρίων σημείων: τοῦ Κουβουκλίου δπου ὁ Ἀγιος Τάφος, τοῦ Καθολικοῦ, τοῦ ἀνεγερθέντος καὶ ἔξωραισθέντος ὑπὸ Ἑλλήνων τρόπου ἐνὸς αἰῶνος, ἀποτελούντος κεντρικὸν θυσιαστηρίον καὶ ἀνήκοντος μόνον εἰς τοὺς δρυδοδόξους Χριστιανοὺς, καὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἐπὶ τοῦ ὕψους κλίμακος ἐκ 14 βαθμίδων, ὁ ναὸς ἔχει ἀπειρίαν ἄλλων παρεκκλησίων καὶ θυσιαστηρίων. Εἰς πᾶσαν γωνίαν παρουσιάζονται ἵχνη τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ πᾶν εἶναι καθηγιασμένον καὶ ἔξυψωμένον διὰ τῆς λατρείας. Ἐάν εἰς τὸν ναὸν διετηρεῖτο ἡ τάξις, ἡ ἡσυχία, ἡ

Ο Ναός τῆς Ἀναστάσεως.

μῶν τῶν δέ, λακτίζοντας τὰς κεφαλάς των, ἔγκωμιδοντας μὲ τὰς βραχίνας ἀνακραυγάς των τὴν δρῦδοδοξον χριστιανικὴν φρησκείαν εἰς τὴν δποίαν ἀνίκουν, καταφονοῦντας τὰς ἄλλας καὶ ἐκδηλοῦντας τὴν χαράν των δτι αὐτῷ εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Δὲν ἐφαντάζετο κανεὶς ποτὲ δτι ὁ Φαρισαῖος, ὁ προσευχηθεὶς ὑπεροπτικῶς καὶ μεγαλοφρόνως εἰς τὸν ναόν, ὁ ἐπιτιμθεὶς ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν, ὅτι εἶχε ὑστερον ἀπὸ τόσους αἰῶνας ὑπερθεματιστὰς τὸν Ἀραβίας, οἱ δποίοι εἰς χρόνον ἔξαλλον, εἰς πομπὴν παραφόρως βαρχικὴν ὅτα ἐπαναλάμβαναν τὴν προσευχὴν τὴν δποίαν ἐκάπισεν ὁ Διδάσκαλος τῆς Μετανοίας καὶ τῆς Ταπεινώσεως.

Ο ὁμιλητὴς ὑστερὸν περέγραψε τὸν Γολγοθᾶν, ὕψωμα ἀπέχον εἴκοσι περίπου βῆματα ἀπὸ τὸν τάφον, περιλαμβανόμενον ἐντὸς τοῦ γιγαντιαίου ναοῦ εἰς τὸ ὑψός λιθίνης κλίμακος καὶ ἀποτελοῦντος μικρὸν διαμέρισμα μὲ ὥραια κανδύλια κρεμάμενα πανταχόθεν καὶ μὲ κοκοτέχνους ἀγιογραφίας πληρούσας τὸν τούχους.

Εἰς δλα τὰ πρόσκυνηματα ὑπάρχει ἡ ἔθνικὴ διάκρισις μεταξὺ Ἑλλήνων, Λατίνων, Ἀρμενίων καὶ ἄλλων μικροτέρων χριστιανιῶν αἱρέσεων. Ἀπτὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐκτάσεως κατοχῆς εἰς κάθε πρόσκυνημα ἀπὸ κάθε φυλὴν ἀποτελεῖ δ ἀριθμὸς τῶν κανδύλων. Πέντε οἱ Ἑλληνες, πέντε οἱ Λατίνοι, τέσσαρα οἱ Ἀρμενίοι, ἐν κανδύλιον οἱ Κόπται ἔχουν εἰς τὸν Ἀγιον Τάφον. Πᾶσα διαμφισθῆτος εἰς τὴν κατοχὴν καὶ τὴν τοποθέτησιν προκαλεῖ αἱματηρὰς ὄχεις μεταξὺ διπλοφορούντων κληρικῶν. Ἰδοὺ

τὰ σύνορα, τὰ τείχη τὰ χωρίζοντα τὴν χριστιανικὴν οἰκογένειαν, τὰ ὄχυρώματα τὰ δποία ἀπομονώντων τὸ ἀτομον καὶ καταπνίγοντα τὰ αἰσθήματα τῆς ἀδελφώσεως, τὰ δποία κατῆλθε νὰ κηρύξῃ ὁ Ἰησοῦς. Καὶ εἶνε λυπηρὸν δτι ὡς νὰ μὴ ἡρκουν τόσα ἀναπεπταμένα πεδία συγκρούσεων καὶ διαμάχης, ἡ ἀνθρωπίνη διχόνοια ἐκδηλοῦται μὲ ἵσην σφοδρότητα εἰς τὴν γωνίαν, ἀπὸ τὴν δποίαν ἀπήκησε τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλαλλῆλας. Ὁ μεταβαίνων εἰς τὸ ἐν Βηθλεέμ σπήλαιον τῆς γεννήσεως βλέπει ἐνόπλους νιζάμηδες συγκρατοῦντας τὴν τάξιν καὶ τὴν διμόνιαν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν! Πόσοι αἰῶνες ἀκόμη θὰ παρέλθουν ἔως δτον κατανοήσῃ τὸ διδαγμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ μεγάλη χριστιανικὴ οἰκογένεια συσφιχθῇ διὰ τῶν ἀρρήκτων δεσμῶν τῆς ἀγάπης ἐνωμένη εἰς τὸ αἰσθήμα τῆς φιλαλλῆλας καὶ τὴν εὐγενῆ δρμῆν τῆς αὐτοδυνσίας!

Ποικιλίαν ἀλλην περιγραφῶν καὶ ἐπεισοδίων ἀνέφερεν εἰς τὴν διάλεξιν του ὁ κ. Λοβέρδος ἐπιθυμῶν νὰ δώσῃ δσον τὸ δυνατὸν πληρεστέραν εἰκόνα τῆς Ιερουσαλήμ.

Οι παρευρεθέντες ἔξεργασαν θεομάς εὐχαριστίας πρὸς τὸν διμιλητήν.

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΖΩΗ

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ.

Αἱ παραστάσεις τοῦ Νοβέλλη.

Α πέμενε ἀκόμη ζωηρὸν ἡ περουσινὴ ἐντύπωσις εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κοινόν. Καὶ μὲ τὴν ἐμφάνισιν του κατὰ τὴν πρώτην ἐσπέραν ἐφέτος ὡς Μπάρμπα-Λεμπονάρ, ὁ Νοβέλλης ἔγινε δεκτὸς μὲ θερμοτάτας ἐνδειξεῖς ἐκτιμήσεως καὶ συμπαθείας. Ἐπὶ πολὺ ἡ αἰδούσα τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου ἀντήκει ἀπὸ τὰ χειροκροτήματα.

Πέροι, μοῦ ἔλεγε, συγκαλύπτον μὲ ἐν ἀγαθώτατον χαμόγελο τὸ παράπονον τοῦ καλλιτέχνου, ἔπαιξα τὸν «Μπάρμπα-Λεμπονάρ» ἐν στενῷ οἰκογενειακῷ κύκλῳ. Καὶ μιὰς ἀκτὶς φωτεινὴ ἔδιωξε τὸ διαβατικὸν σύννεφο, καὶ τὸ βλέμμα του, τὸ φωτίζον ἔνα πρόσωπον ἐκφραστικώτατον, ἔλαμψε ἀπὸ τὴν ἀνάμυησιν τῆς προχθεσινῆς ἐκτάκτου καὶ εἰλικρινῆς ὑποδοχῆς. Ἐπρεπε πραγματικῶς αἱ Ἀθηναῖς νὰ θαυμάσουν τὸν ιταλὸν καλλιτέχνην εἰς τὸ ἀσήμαντον καθ' ἐαυτὸ δρᾶμα τοῦ Αἰλαρά, τὸ ἔγκλειον ἐν τούτοις κάποιαν σύγχρο-

νον τραγικότητα, καὶ τὸ δποίον ἡ τέχνη τοῦ Νοβέλλη, ἡ τόσον ρεαλιστικὴ καὶ ἡ μεγάλη τόσον, ἀνύψωσε μέχρις ἔαυτῆς καὶ τοῦ ἔχαρισε δτι δὲν ἡμπόρεσε νὰ τοῦ χαρίσῃ ἡ πατρότης τοῦ συγγραφέως.

Αἰσθάνεται ὁ Νοβέλλης ίδιως τὸν σύγχρονον καὶ πολυσύνθετον κόσμον, τὸν δποίον φωτίζει μὲ τῆς τέχνης του τὸ φῶς καὶ προσδίδει εἰς αὐτὸν κάλλος ἔξαιρετιδὸν καὶ ὑπέροχον.

Ἡ ἔξελιξις τοῦ δράματος προχωρεῖ μὲ τὴν ἔξελιξιν μιᾶς προγματικῆς καθημέρινῆς ζωῆς, ἐως δτον φθάσῃ εἰς τὴν σκηνὴν ποῦ ἀποκαλύπτει ὁ ταλαιπωρος Λεμπονάρ τὸ μυστικὸν πρὸς τὸν υἱὸν του, ἔξαναγκαζόμενος ἀπὸ αὐτὸν τὸν ίδιον, καὶ ἀποκαλεῖ αὐτὸν νόθον. Ἡ πάλι τοῦ τιμίου ἀνθρώπου καὶ τοῦ πατρός, μέχρις οὗ ξερύγγη ἀπὸ τὰ χεῖλη του τὸ τρομερὸν αὐτὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ παιδιοῦ του, ἀποδίδεται μοναδικά. Μὲ ἀποχρώσεις ἀριστοτεχνικᾶς ποῦ ἔγκλειον δλον τὸ πάθος, τὸ συντρίβον τὸ γεροντικὸν στήθος του, ἔσυγκινησε καὶ συνεκλόνησε δλον τὸ θέατρον.

Ο γέρο-Λεμπονάρ καὶ ἡ κόρη του ἀποτελοῦν τὸ φωτεινὸν μέρος τοῦ δράματος εἰς ἀντίθεσιν τῆς μητέρας καὶ τοῦ υἱοῦ, ἐπημένων καὶ τῶν δύο καὶ ἔγωστῶν. Ὁ ταπεινὸς αὐτὸς καὶ ἐργατικὸς ἀνθρωπος ἔχει ἔνα πόδιον, τὴν εὐτυχίαν τῆς κόρης του. Καὶ εἰς τὴν εὐτυχίαν αὐτῆν, εἰς τὸν γάμον τῆς μὲ τὸν φίλον του Ιατρόν, ἔσανισταται ἡ μητέρα καὶ δ υἱός. Ἡ ἀποκαλυψις τοῦ μυστικοῦ μεταβάλλει τὰ πράγματα.

Εἰς τὴν τελευταίαν σκηνὴν τῆς συγγνώμης, δταν ὁ υἱὸς προσέρχεται ταπεινωμένος καὶ γονατίῃ ἐμπρὸς εἰς τὸν πατέρα του, ὁ Νοβέλλης μὲ τέχνην λεπτοτάτην, ἀμύητον, πνίγων τοὺς λυγμοὺς ποῦ συγκλονίζουν τὴν πατρικὴν καρδίαν, παρέχει μίαν ἀπὸ τὰς ὑψίστας καλλιτεχνικᾶς του στιγμᾶς.

Εἰς τὸν Βασιλέα Αἰλαρό πατώθωσε αὐτὸς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ δρᾶμα τοῦ Αἰλαρά, νὰ φθάσῃ, εἰς μερικὰς πράξεις, εἰς τὸ ὑψος τοῦ φόλου τοῦ δυστυχισμένου βασιλέως.

Ο Αἰλαρό παταθίζει τὸν θεατὴν καὶ τὸν παταπονεῖ. Ἡ τρέλλα τοῦ βασιλέως περὶ τὸ τέρμα τῆς ζωῆς του, ἡ δποία ἐκρύπτετο ἔως τῶρα καὶ ἡ δποία ἔσπειρ μὲ τὴν δυστυχίαν, εἶναι μία ἀπὸ τὰς τραγικωτέρας σελίδας τοῦ θεάτρου τοῦ Σαΐζηρη.

Τόσον ἀλεπάλληλα εἶνε τὰ γεγονότα, τόσον ζωηραὶ αἱ σκηναὶ τῆς δυστυχίας, τὴν δποίαν αὐτὸς δ ὕδιος ἔτιλασε μὲ τὰ δικά του τὰ χέ-

ΕΡΜΕΤΕ ΝΟΒΕΛΛΗ
Ἐκ της «Giornale d'arte»
οια, ὃστε καταντῷ τὸ δρᾶμα αὐτὸν νὰ θίβῃ, μόνον νὰ θίβῃ. Αὐτὴ ἡ ἔντασις τοῦ πόνου, αἱ τόσαι περιτέται, ποῦ ὑφίσταται ὁ Αἰλαρός, γεννοῦν τὴν δυσφορίαν. Ἰσως δὲν εἰμεθα πλέον ίκανοι νὰ παριστάμεθα εἰς τραγῳδίας. Ἰσως εἶναι ἀνάτεροι τῶν φυσικῶν μας δυνάμεων καὶ ἡ ψυχὴ μας ἀδυνατεῖ νὰ ὑποτεῖ τόσον μεγάλους κλονισμούς. Καὶ ἔτοι, δταν εἰς τὸ τέλος τοῦ δράματος, εἰς τὴν ὧδαίαν, τὴν τόσον ἀληθινὴν καὶ τόσον θλιβερὰν σκηνὴν τοῦ ταλαιπώρου βασιλέως ποῦ σφίγγειεις τὴν ἀγκάλην του τὴν γενοράν του, κόρην, λύγη πλέον τὰ γόνατά του δ ὑδάτος, ἀνατνέομεν μὲ διακούφισιν διὰ τὸ ἐπερχόμενον τέλος. Εἰς τὴν σκηνὴν αὐτῆν ὁ Νοβέλλης ἀποδίδει ἀπαραμίλλως τὸν θυήσκοντα, τὸν ἔξηντλημένον ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας καὶ τὰς θλίψεις ἀτυχῆ βασιλέα. Λυώνει χωρὶς δύναμιν καὶ χωρὶς πνοήν, τὸ πλέον σῶμα του.

ΚΙΜΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Γερμανική Σχολή. Συνεδρία τῆς 21 Ιανουαρίουν. — Εἶχε προκηρυχθῇ δτι κατά τὴν συνεδρίαν ταύτην ἔμελλε νὰ διμιλήσῃ δ κ. Σράδερ περὶ τοῦ Ἐλευσίνου τοῦ ἀνακαλυφθέντος πλησίον τῆς Σπάρτης ὑπὸ τοῦ ἀτιχοῦς φόνου Πρότ., δτις μελετῶν τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ λατρευόμενους θεοὺς ὑπέστη διανοητικὴν διατάραξιν ἀγαγοῦσαν αὐτὸν εἰς αὐτοκτονίαν. Ἔνεκα αἰφνιδίας ἀσθενείας τοῦ κ. Σράδερ ἀνέγνωσεν δ κ. Δαἰροφελδ τὴν περὶ τούτου διατοιχήν, ἦν εἶχε γράψει δ μακαρίτης φόνου Πρότ., πιθανῶς δὲ καὶ δ κ. Σράδερ θὰ προσθέσῃ τινὰ ἄλλοτε. Ἡ διατοιχὴ ἐπραγματεύετο περὶ τῆς ἐν γένει τοπογραφίας τῆς Λακεδαιμονικῆς πεδιάδος, ἡς πολλοὶ τόποι φαίνεται δτι δὲν ἔχουσι καθορισθῆ δρυδῶς ὑπὸ τῶν νεωτέρων. Τὸ Ἐλευσίνον ὑπετίθετο πρότερον δτι ἔκειτο ἐπὶ δροτεδίου τοῦ Ταύγετον παρὰ τὴν Ἀναβρυτήν, ἀλλ' ὁ φόνον Πρότ. ἀνεκάλυψεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς πεδιάδος παρὰ τὸ χωρίον Χαλίκια, ὅπου μέλλει προσεχῶς νὰ ἐνεργήσῃ καὶ ἀνασκαφὴν τῆς Γερμανικής σχολῆς.

Κατόπιν ἐπηρολούθησε μακρὰ καὶ λίαν ἐνδιαφέρουσα δμυλία τοῦ π. Σωτηριάδου περὶ τοιῶν μεγάλων τύμβων ἀνασκαφέντων ὑπ' αὐτοῦ παρὰ τὰς νοτίους ὅχνας τῆς λίμνης Τριχωνίδος ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ. Τινὲς ἐκ τῶν τάφων τῶν ἐμπεριεχομένων ἐν τοῖς τύμβοις τούτοις εἶχον ἀνόιχθη καὶ συληθῆ ἥδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, πιθανῶς δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε', ὅστις ὅχι μόνον τὸν Θέρμον κατέστρεψεν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτωλικὴν πεδιάδα ἐλεημάτησεν. Εὗτυκχῶς μικρά τινα ἀντικείμενα ἐκ τῶν συληθέντων τάφων παραπεσόντα μεταξὺ τῶν λίθων διέφυγον τοὺς συλητάς, ενθήσαν δὲ καὶ δύο τάφοι ἀσύλητοι. Τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν ἀσυλήτων τάφων δὲ νεκρὸς ἔφερεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χρυσοῦν στέφανον ἵνγιζοντα 165 γραμμάρια, ἥτοι δύο περίπου περιέχουσιν 25 ἀγγυλικαὶ λίραι, προσέτι δὲ καὶ χρυσοῦν δα-

κτύλιον μετά μεγάλου σφραγιδολίθου, φέροντος καλλιτεχνικωτάτην παράστασιν γυναικείας μορφής ιρατούσης διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κωμικὸν προσωπεῖον, τὸ δποτὶον παρατηρεῖ μετά προσοχῆς καὶ βαθείας σκέψεως. Ο κ. Σωτηριάδης ὑποθέτει ὅτι εἶνε ἡ Κωμῳδία. Ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρέθη ὑψηλὸς λυχνοῦχος χάλκινος, ἐφ' οὐδὲ ήτο τεθειμένος πήλινος λύχνος διατηρῶν ἀκόμη τὴν ἀπηνθρωπακωμένην θυραλλίδα. Παραδόξως ἐνῷ δὲ στέφανος καὶ δὲ δα-

τούλιος είνε λίαν πολυτελεῖς, δὲ λύχνος καὶ
ἄλλα πήλινα ἀγγεῖα είνε εὐτελέστατα. Τοῦτο
είνε δεῖγμα τοῦ καὶ ἄλλοθεν γνωστοῦ χαρα-
κτῆρος τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες ἡγάπων μὲν τὴν
πολυτέλειαν καὶ τὴν ἐπίδειξιν, ἀλλ' ἐστεροῦντο
φιλοκαλίας Ἐκ τῶν μικρῶν ἀντικειμένων τῶν
διαφυγόντων τοὺς συλητὰς ἀξιολογώτερα είνε
δύο χαλκοὶ πτερονιστῆρες, δύο μικραὶ Νίκαι ἀρ-
γυροῖς καὶ ἐν μέρει ἐπίχρυσοι καὶ ἔλασμα ἀρ-
γυροῦν ἀνήκον πιθανῶς εἰς θήρην ἐγχειριδίουν.
Ἡ ἐπὶ τοῦ ἔλασματος τούτου παράστασις είνε
ἔφθαρμένη καὶ δυσδιάκριτος, ἀλλὰ καλλιτε-
χνικωτάτη, παιοιστῷ δὲ δύο ἵπτεῖς ἐπιτιθεμέ-
νους κατ' ἄλλήλων μετὰ μικρῶν δοράτων καὶ
ἕνα πελὸν βοηθοῦντα τὸν ἔνα τῶν ἵπτεων

ΧΑΡΙΤΩΝ ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΥ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΦΙΛΟΔΟΓΙΑ

ΤΟ νέον βιβλίον τοῦ Καρδιόλου *Diochi Pařížená* ἀποτελεῖ ὁραιάγια ἱστορικήν σειλίδα τῆς ἀρχαίας Ἰταλικῆς πόλεως ἡ δόπιοι περιῳλλεῖται τὰ πολυτιμότατα μηνύμενα καὶ τὸν διακοσμητικὸν πλούτον τῶν οἰκοδομῶν τοῦ πατέρουν καὶ ἔκτον μ. Χ. αἰώνος. Εἰς τὴν προτεύουσαν αὐτὴν τοῦ Ονοριού, τὴν νεκρῶν σήμερον μὲ τόσον ὁραιῶν παρελθόν, ἀπομένουν τὰ θαύματα τῆς Βιζαντινῆς τέχνης. Εἶνε τὸ μόνον μέρος ὃπου ημεροδούμεν νὰ λαμψωνεν πλήρη καὶ ἀλληλήνην ἐντόπωσιν τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς τέχνης μεταξὺ τοῦ 430 περίπου καὶ τοῦ τέλους τοῦ ἑβδόμου αἰώνος. Λί έκπληκτοί της χωρὶς ἀρχιτεκτονικὴν ἀξίαν, ἐλεεινού ἔξωτεροιον, προξενοῦν ὅμως τὸν θαυμασμὸν διὰ τῆς ἐστοεικῆς των λαμπρότητος. Μωσαϊκά καλύπτουν τοὺς τούζους. Κιονόκρατα, λεπτότατα ἐργασμένα, ὑποβαστάζουν τὰς ἀφίδνας. Λαμπτόδες διάκοσμος ἀπὸ χρυσᾶ ὁραβουργήματα ἐπάνω εἰς βάθος κυανούν. Πομπαὶ ἀγίων μὲ κεντημένα φροέματα, ἀστοράπτοντα ἀπὸ κοσμήματα καὶ πολυτίμους λίθους, στολίζουν τὸς μετόπια. Εἰς τὰ χρονίζοντα μωσαϊκά τῶν τρούλων ἔξεχουν αἱ μηγαλοπρεπεῖς μορφαὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ βιβλίον τοῦ Diehl ἔκτὸς τῶν διαφόρων πληροφοριῶν περὶ τῶν μνημείων τῆς πόλεως περιέχει σελίδας αἱ ὅποιαι ὀνταπαριστοῦν τὴν ζωὴν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τῆς Ροβέννας. Καὶ τούτῳ προσδίδει περισσοτέραν ἀκόμη ἀξίαν εἰς τὸ πολύτιμον αὐτὸν βιβλίον.

Εἰς τὸ Παρίσιο ἀπέθηνε δὲ Αἰμιλίος Δεσανὴλ πολι-
τικὸς καὶ συγγραφεὺς πνευματώδης καὶ πλήρης
χάριτος. Εἰκοσιέξ ἐτῶν ἀνέλαβε τὴν ἔδραν τῆς Ἑλλη-
νικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Ἐcole Normale καὶ εἶχε ὡς
μαθητὰς τὸν Ταΐν, τὸν Αὔγουστον, τὸν Σαρσάτ, τὸν Με-
ξιέρι καὶ ὅλλους ἔξχοντας φιλολόγους τῆς Γαλλίας.
Ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία ἦτο ἡ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὥσποιαν
ἐπενέτο, τὴν ὅποιαν ἤγαπα καὶ ἀπὸ τὴν ὅποιαν
ῆντησε τὸν μεγάλον του ἔρωτα πρὸς τὴν ἑλευθερίαν.
Εἰργίσθη εἰς τὴν Ἐπιθεώδησιν τῶν δύο Κόρσωνν
καὶ εἰς τολλά ἀλλα προιδικά καὶ ἐφερμέδιασ. Κατὰ
τὴν ἐξοίκαν του εἰς τὸ Βέλγιον ἐγκαινιάσεν ἔκει τὰς

δραίας τον διμιλίας, διώ τάς διοίας ἡτο περιζήτητος και τὰς ὅποιας ἐπανειδῶν ἀπὸ τὴν ἔξοδαν ἔξηκολούθησε μὲ τὴν ίδιαν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ Παροιού. Υπῆρξε κατά τὸν Μεξικό, διαγραμμικός δημιουργὸς τῶν διαλέξεων. Εἶχε πρὸς τούτο πνεῦμα ζωηρόν, φωνὴν πλούσιαν εἰς ἀποχρώσεις, και τὸ χάρισμα νόδιηγήται. Μεταξὺ τῶν φιλολογικῶν ἔργων του ἔξεχουσαν θέσιν ἔχονταί αἱ Μελέται τοῦ Αριστοφάνους ἐκδόθεισατ τὸ 1867.

ΕΞΕΔΟΔΗ δ τρίτος τόμος της 'Εγκυλοπαιδείας της άγγλικής φιλολογίας «Chambers' Cyclopaedia of English Literature» περιλαμβάνων τοὺς συγγραφεῖς τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ογδόου αιώνος καὶ φθάνω μέχρι τῶν συγχρόνων. Μεταξύ τῶν ἀναφερομένων ποιητῶν καὶ συγγραφέων είναι οἱ Οὐδάλτερ Σκόττ, Κόλριτζ, Κήτης, Σέλλεϋ, Βιρσών καὶ οἱ νεώτεροι Μέρος, Μέρεδιθ, Σουντέρεν, Χάρδυ, Γκόσσε, Στήβενσον, Ούνταλ, Κέπλιν, Φίλιψ, Ούντελς κλπ.

Ιδιαίτερον κεφαλαιον ἀφιερώνεται εἰς τοὺς ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς τῶν πέραν τῶν θαλασσῶν βρετανικῶν περισσεων, τοῦ Καναδᾶ, τῆς Αὐστραλίας τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς

Τάς βιογραφίας καὶ κριτικάς οημειώσεις τῶν συγχρόνων συνιδεύονταν Διοσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων τους καὶ προσωπογραφίαι.

ΘΕΑΤΡΟΝ

H Ζάν "Αντιν, ή δοπια παιζει κατ' οδιας εις τη Βασιλικόν Θέατρον, έχει αυτό το ίδιωτερον εις την θεατρικήν της. Σωνην διτι χάρις είς την καλλονήν της, την τύουν ἔκθειασθείσα, κατέκτησε μια την κρώνην ἐμφάνισιν της τὴν ὄγκατην τοῦ κοινοῦ καὶ τὰ χριστοφορήματα, τὰ δοπια ἀλλοι παλλιέναι εἰς χρειάσθησαν ἔτη δλόκηρα διὰ νὰ κερδήσουν.

Ἡ Ζάν^η Ἀντιν εἰργάσθη πολὺ καὶ μόνον διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἴδιωφυίας της κατώρθωσε νὰ δεκαιωθῇ τὴν εὐκόλως κηπήσιαν φήμην καὶ γ' ἀποκτήσῃ τὸν τίτλον τῆς καλλιέργειδος. Καὶ τώρα πατέχει εἰς τὸ Παράσι μιαν περιβλέπονταν θέσιν μεταξὺ τῶν ήδησιοιν δχι βεβαιώς τόσον ὑψηλά, ἀλλ ὅρετά διὰ νὰ ἔχῃ ὑπέρ εἵνατης καὶ τὸ κοινόν καὶ τὴν κριτικήν.

“**Ἔ**μουν τεσσάρων ἐτῶν, διηγεῖται ἡ Ἰδία, δτα πρωτοταξουσιάσθηκα εἰς τὴν σκηνήν. Ἐπαιξαν ἡδὲ Καμπούνγ. Αντί κούπλας, ποὺ ἔχοντις μένει συνήθωσαν ως Λευκήν, ἐπέχρισαν ἐμένα. Ο Λαγκαράδερ ἥτον ὃ πατέρας μουν και ἔται στὴν ἀγκαλιά του ἔκαμα τὴν πρώτη μου ἐμφάνισι μὲ αὔριετην ἐπιτυχία. Αύτοι συνέβησαν στὴ Μασσαλία. Τὸ δεατὸν τῆς Μασσαλίας ἥτον τὸ Φρείον μουν. Και εἴθις ποὺ ἥσθιανθηκα ἱκανά νὰ καιέω, δὲν ἐδίστασα. Ἡτο τὸ διενερδόν μουν ἀπέκαιδι. Τίποτε δὲν μὲ εδίχαιριτε, δύσον, ἡ τέχνη αὐτῆς. Ο πατέρας μουν, βλέπετε, ἥτον ἥθοποιος και τὸ είχε μέσα στὸ αἷμα μουν. Θα ἔθυοιαζα τὸ πᾶν.

· Ἡ τύχη ἡθέλησε ποιὸν δοῦλον εἰς τὸ δρᾶμα, ν' ἀρχίσω μὲ τὴν ὁπερέττα.

Δεκατριῶν ἐτῶν ἐταξίδεψα στὸ Ἀλγέρι, τὸ Κάϊρον καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψα στη Μασσάλια. Οἱ διευθυντήριοι τοῦ παρισινοῦ Παλαι·Ρουαγιάλ δὲ όποιος μὲ εἰδεῖ τότε νά παίζω τὸν Μεγάλου Μογγόλον, μοῦ ἐπόρευτε νό παιχνίδι εἶπε καὶ ἔκαμε σωμβόλαιον διὰ τοιά ἔτη. Τι χαρά! Θὰ ἔπαιξα στὸ Παρίσι, θὰ ἔπαιγνα τὸ βάττι- σμα τῆς πρωτευονόστης, "Αρχίσα λουπόν·ἔκει." Επ τῷ μετοχεῖ ἀσθένησε ἡ Γκρανιέ τοῦ Σεύτρου τῆς Αναγεννήσεος¹ καὶ μὲ ποσοσαλούν ἔκει. Εδένθη πα-

Αλλά τὸ κωμειδόλιον ἡρχεῖ νὰ βαίνη πόσς τὴν παρασκήνην. Ήθέλησα τότε νὰ ἔργασθω διὰ ν' ἀρχίσω νέον εἶδος σοφαρώτερον, καὶ διαπρέστερον, τὸ δράμα Δὲν ἡτο εὔκολο. Αλλ' είχα θέλησον καὶ τὸ ἐπεχει-

«Η Ζάρ "Αντίν ως «Πυρογόδεσποινα»

ορτσα Πόσαι στιγμαὶ ἀμφιβολίας! Εν τούτοις ἥθελα,
ἥθελα νὰ πάω ἐμπόρος. "Αρχισα λοιπὸν εἰς τὸ «Γυμνά-
σιον» μὲ τὸν Ἀρχισιδηρουσγόθον τοῦ Ὄνε. Ενθυμεῖσθε
τὴν ἐπιτυχίαν του. Επαιχήθη 350 φορές. Κατόπιν ἔ-
παιξε τὸν Πάγκριτα Σικᾶ τοῦ Κλαρετί δὸν δόπιον
ἔγραψε δι' ἐμέ· την Σαρφώ τοῦ Δωδέ, τὴν Κόμησαν
Σάρων καὶ τὴν Φρου· Φρού. Στὴν Αμερικὴ ἤτο τόσον
δερμῇ ἡ ἐπιδοχῆ μου ὁστε δ ὄλισθος μας ἔμεινε ὀλί-
γονς μῆνας περιστούτερον τοῦ ὡρισμένου. Εγει ἔπαιξα
τὴν Κυρίων μὲ τὰς καμέλιας, τὸν Ταρτούφων, τὴν Ἀδρια-
νῆν Λεκονθρέσ καὶ ἄλλα.

Τὸν Ιούνιον τοῦ 1892 ἔλαβο μέρος εἰς μίαν παρά-
στασιν εἰς τὸ «Βαθεῖλ», χάριν φιλανθρωπικοῦ σκο-
που. Ἐδόθη ἡ Θηρεσία Ραχέν. Επαιξε τὸν ρόλον τῆς
Θηρεσίας. Ή παράστασις αὐτή, σπουδὴ κριτικὴ ἔγραψε
τόσα καλὰ ἀπομένει ἵνα ἀπὸ τὰ πιὸ εὐχάριστα γεγο-
νότα τοῦ δραματικοῦ μου σταδίου. Τὸ 1893 ἔπαιξα εἰς
τὴν Γαλλικὴν-Κουμόδιαν, ἀλλ ἐπανῆλθα εἰς τὸ «Γυ-

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ Ζών "Ἄντιν δίδει τὴν Πυρογοδέ-
σποιναν, τὴν Φρον-φρον, καὶ τὴν Δευτέραν Κυρίαν Ταγκ-
ραί. Η Δευτέρα Κυρία Ταγκραὶ ἐπάνθη πρὸ δύναν-
τος μερῶν πρότην φοράν εἰς τὸ Πάτροι επειτα ἀπὸ ἀλη-
θινῶν θριαμβῶν εἰς τὴν Ἀγγίλαν τῆς Μαιώη Πάτρων
Κάμπει καὶ τῆς Λούζε εἰς τὴν Ιταλίαν. Η Δευτέρα
Κυρία Ταγκραὶ, ἔργον τοῦ δραματικοῦ Πίνεροι, ὑπε-
ρέβη εἰς τὴν Ἀγγίλαν τὰς χιλιας παραστάσεις.

ΕΙΣ τὸ Παρόσι παρεστάθη πρὸ δὲ διάγων ἡμερῶν, εἰς τὸ θέατρον τῆς Σάρας-Βεργάρ τὸ μονόπρακτον δρᾶμα Βοεὺς τοῦ Μύγκελ Ζαμακών τὸ ὅποιον ἔξαιρει ὁ Εὐμανουὴλ Ἀρέν εἰς τὸν Φιγαρό, ἀποκαλῶν τὸν συγγραφέα Αθηναγόραν τῶν Παρισίων ἢ Παρισινῶν τῶν Ἀθηνῶν. «Δέν γνωρίζω τοι μενινὰ τίτιτος, γράφει δ' Ἀρέν, περισσότερον χαριτωμένον, περισσότερον δροσερόν, περισσότερον πνευματῶδες καὶ εὐφυές

Ο ἄγγελος φιλόλογος Ἐδμόνδος Γκόσσες, διαιραρχόμενος διὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ τόπου ἀδιαφορίαν τοῦ ἡγγλικοῦ κοινοῦ πρὸς τὸν μεγάλον φιλόσοφον «Ἐρβερτ Σπένσερ, ἀπευθύνει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἡγγλικὸν «Χρόνον», διὰ τῆς ὁποίας εἰρωνεύεται τὰ γαλλικὰ φύλλα τὰ ὅποια ἀνέγραφαν τὴν εἰδησην αὐτῆν. «Παρακαλοῦμεν τοὺς ἐν Γαλλίᾳ φίλους μας, λέγει ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς του, νὰ μᾶς πιστεύσουν διὰ τοῦ ἀνεπτυγμένου τάξεις μας δὲν ἀγνοοῦν διόλου ὅτι ὁ «Ἐρβερτ Σπένσερ εἶναι μία ἀπὸ τὰς δόξας τῆς ἡγγλικῆς φιλολογίας».

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν πρόκειται νὰ ὑποβληθῇ νομοσχέδιον πρὸς παραδοχὴν τοῦ παραδεδεγμένου ὑπὸ τῆς Εὐρώπης μετρικοῦ συστήματος:

«Ο Λαζαρούστος Στρίνπεργ ἔξεδωκε δύο νέους τόμους «Σάνγος» καὶ «Ἐνσαμ». Εἰς τὸν τελευταῖον περιγράφεται ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ ποιητοῦ εἰς Στοκόλμην μετὰ πολλῶν ἐπώνυμων.

«Ἀπέθανε ὁ ἄγγελος μυθιστοριογράφος Γεώργιος Τκίσσιν. Ο Γκίσσιν, τοῦ διοίου τὸ ἔργον ἥτο συγγενὲς μὲ τὸ ἔργον τοῦ Ζολά, ἐθαυμάζετο δχι εἰς τὴν πατρίδα του ἀλλ' εἰς τὸ ἔξωτερον καὶ ίδιως εἰς τὴν Γαλλίαν, διόπου καὶ μετεφράσθησαν ἔργα του.

Εἰς τὴν Ιαπωνίαν ἀγγέλλεται νέον δρᾶμα Αἰμίλιος Ζολά.

«Ο Σπένσερ ἔγραψε: «Ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερά μου αἰσθήματα εἶναι ἡ φρίκη τῆς στρατοκρατίας. Ο πόλεμος ἔδωκε πλέον δ.τι ἡμποροῦσε νὰ δωσῃ».

Εἰς τὴν Γενεύην πρόκειται ν' ἀνεγερθῇ δι' ἐράνων ναδές πρὸς τιμὴν τῆς δολόφονηθείσης κατὰ τὸ 1898 εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν αὐτοκρατέας Ἐλισάβετ τῆς Αὐστρίας.

Ο ἄγγελος ζωγράφος Watts ἔγραψε τὸν πρόλογον τοῦ ἑσχάτως ἔκδοσέν του βιβλίου *Mizanji*. «Ἄγγελος Μπουνιαρρότι

«Η Διεθνής ἑταῖρία τῶν ζωγράφων καὶ τῶν γλυπτῶν ἔξελεξε πρόεδρον τὸν περιφρήμον γάλλον γλύπτην Αὐγούστον Ροντέν.

Εἰς τὸ Κένιζπεργ θὰ ἔργασθῇ τὸν προσεχῆ μῆνα ἡ ἐκανονιστηρία τοῦ μεγάλου φιλοσόφου Κάντ.

Εφιστῶμεν τὴν προσοχήν σας εἰς τὴν *Bau* καὶ *Gnu* δελτία τοῦ ξενοφύλλου.

NEA BIBLIA

ΡΟΔΑ ΚΑΙ ΜΗΔΑ Ψυχάροι. Τόμος Β Ἀθήνα, βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἐστίας» 1903, σχ. 16ον σελ. 380 δραχ. 10.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΣΥΛΛΑΟΓΗ ἡμέν, ἐθίμων δημοτ. φύσμάτων, προλήψεων, δεισιδαιμονιῶν, παροιμιῶν αἰνιγμάτων κτλ. τῶν Καρυωτῶν ὑπὸ Μιλτιάδου Α. Λουλουδοπούλου. Βάρνα 1903 σχ. 16ον σελ. 198 φρ. χρ. 2.

KLEON RANGABE von Karl Macke. Breslau, schlesische Verlags-Anstalt v. S. Schottlaender. (Sonderabdruck aus «Nord und Süd»).

ΗΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΑΓΓΙΝΟΥΣΑΙΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΔΙΚΗΣ ΕΙΣ ΘΑΝΑΤΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ὑπὸ Παντελῆ Μ. Καφάλη. Ἀθῆναι 1903 τυπογραφεῖον Π. Λεώνη.

XIMAIIPA ὑπὸ Κώστα Καιροφύλλα Ἀθῆναι 1903, τυπογραφεῖον Νομικῆς.

Η ΡΟΔΟΛΑΦΗ ὑπὸ Gabriele d'Annunzio, μετάφρασις Κώστα Καιροφύλλα. Ἀθῆναι 1902.

ΑΘΗΝΑ σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας. Τόμος Δέκατος πέμπτος. Τεῦχος δευτερον, τέτιτον καὶ τέταρτον. Ἀθῆνησιν. Ἐπο τού τυπογραφεῖου Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΡΩΣΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ μεταφρασθέντα ἐκ τοῦ ὁμοσπονδιῶν ὑπὸ Παύλου Λέφα — Β. Γάρσην, Μ. Γόρκη, Α. Τσεχίοφ, Β. Κορολέγκο, Λ. Τολστόγι μετά βιογραφικῶν καὶ κριτικῶν παρατηρήσεων. — Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ ἀρ. 219. Παράστημα ἀρ. 16. — Ἐν Ἀθήναις. Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

AMEDEE THIERRY ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΤΤΙΛΑ κατὰ τῶν διάδοχῶν αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐγκαταστάσεως τῶν Οὐγγρῶν κατά μετάφρασιν Σ. I. Βουτιρᾶ Τεῦχος τρίτον. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ κατὰ τοὺς μέσους αἰώνας ἀπὸ τοῦ Ιουστινιανοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακήσεως ὑπὸ Φερδινάνδου Γρηγοροβίου, μεταφρασθέντα ἐκ τῆς Γερμανικῆς μετά διορθώσεων καὶ προσθηκῶν ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου — Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ ἀρ. 221 — Τόμος Α τεῦχος πρώτον. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1904.

ΕΛΛΗΝΙΣΣΕΣ ΒΙΟΓΡΑΦΟΙ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΙ ΚΩΔΙΚΩΝ κατὰ τοὺς μέσους αἰώνας καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας, μετὰ τριῶν πανομοιοτύπων ὑπὸ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου — Απόστασμα ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τοῦ Εθν. Πανεπιστημίου. — Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογρ. Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΟΙΛΑΙΑΙΩΝ ΑΠΟΦΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΘΥΛΑΚΩΝ τοῦ λάρυνγος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πιθήκων. ὑπὸ Γεωργίου Σπλαβούνου καθηγητοῦ τῆς ἀνατομικῆς καὶ διενθύνοντος τοῦ Ανατομείου. — Ανατάπτοσις ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τοῦ Εθν. Πανεπιστημίου. — Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου.

SYLVIA OU LE ROMAN DU NOUVEAU WERTHER par Ernest Gaubert. — Paris 1904 Bibliothèque Internationale d'édition, 9 Rue des Beaux-Arts.

BYZANTINISCHE ZEITSCHRIFT herausgegeben von Karl Krumbacher, 13ter Band, Februar 1904. — Leipzig, Druck und Verlag von B. G. Teubner.

LA CRÈSE MACÉDONIENNE par Maurice Gandolphe. — Paris, Perrin fr. 3.50.

L'EMPIRE BYZANTIN, SON EVOLUTION SOCIALE ET POLITIQUE. — Paris 1904, Pion, 2 vol. fr. 10.

PRO MACEDONIA par Victor Bérard. — Paris 1904, Colin fr. 2.

Ἄγγελλονται:

ΗΕΡΙΚΑΗΣ - ΑΣΠΑΣΙΑ ιστορικὴ μελέτη ὑπὸ Γ. Ν. Φιλαρέτου εἰκονογραφημένη, ἐπὶ τῇ βάσει ὀρχαίων πηγῶν.